

Türkiye’de COVID-19 Salgınıyla Mücadele Politikasının Ontolojik Güvenlik Perspektifinden Bir Analizi

Ahmet BARBAK¹

Başvuru Tarihi: 18.09.2024

Kabul Tarihi: 24.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de 2020-2024 döneminde COVID-19 salgınıyla mücadele politikasını ontolojik güvenlik çerçevesinde incelemektedir. Ontolojik güvenlik, bireylerin diğerleri ve uzmanlık sistemleriyle rutin, öngörülebilir ve güvene dayalı ilişkiler sürdürmesi durumudur. Ülkelerin kamu yönetimleri uzmanlık bilgi ve becerilerini kullanarak COVID-19 salgınına karşı önlemler almıştır. Çalışmada öncelikle, ontolojik güvenlik kavramı ve ilgili literatür çerçevesinde uzmanlık sistemleri boyutuna ait bir analitik çerçeve geliştirilmektedir. Salgınla mücadelede sorun alanları ve tartışmalara ait veriler bu analitik çerçeveye göre işlenerek kategori tabloları ve kavram haritaları oluşturulmaktadır. Çalışmada, kamu yönetiminin değişim ve belirsizliği yorumlama biçimi, yeni rutinleri belirleme ve uygulama yeteneği, toplumsal rıza üretimi ve yurttaşlarla öngörülebilir ilişkiler kurması ontolojik güvenlik açısından öne çıkmaktadır. Yurttaşların salgınla mücadele politikasına güveni, önlemlere uyma(ma) davranışı, karar ve uygulamaların toplumsal kabulü konularının ontolojik güvenlik perspektifinden derinlemesine araştırılması ve kamu politikası süreçlerine sistematik analizler yoluyla dahil edilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Ontolojik Güvenlik, Uzmanlık Sistemleri, Kamu Politikası Analizi.

1 İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, abarbak01@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6573-6308

An Analysis of the COVID-19 Pandemic Response Policy in Türkiye from the Ontological Security Perspective

Ahmet BARBAK²

Submitted by: 18.09.2024

Accepted by: 24.12.2024

Article Type: Research Article

Abstract

This study investigates the COVID-19 pandemic response policy in Türkiye in the 2020-2024 period within the framework of ontological security. Ontological security is the condition in which individuals pursue routine, predictable, and trust-based relations with others and expert systems. The public administrations have taken measures against COVID-19 pandemic by using their expert knowledge and skills. The study first develops an analytical framework for the expert systems dimension of ontological security. By using this framework, the collected data on the problem areas and debates that emerged throughout the pandemic response are processed, producing category tables and concept maps. How public administration interprets change and uncertainty, its ability to designate and implement new routines, as well as the production of social consent, and building predictable relationships with citizens stand out for ontological security. The study suggests that citizens' trust in pandemic response policies, (non)compliance with measures, and the social acceptance of decisions and practices need to be investigated in depth from ontological security perspective and incorporated into public policy processes through systematic analyses.

Keywords: COVID-19, Ontological Security, Expert Systems, Public Policy Analysis.

JEL Kodu: H11, H12, H41, H75

² İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Economics and Adm. Science, Dept. of Political Science and Public Adm., abarbak01@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6573-6308

Giriş

Kamu yönetimi ile yurttaşlar arasında karşılıklı güvene dayalı öngörülebilir ilişkilerin varlığı, kamu yönetiminin başlıca gereklilikleri arasında sayılmaktadır (Van de Walle ve Bouckaert, 2003; Banks, 2014; European Commission, 2017). Yurttaşların kamu politikaları ve hizmetlerinden nasıl etkilendiği ve bunlara nasıl tepki verdiği, davranışsal kamu yönetimi çalışmalarının esas sorularını oluşturur. Kriz zamanlarında, bu ilişkilerin niteliği değişim ve belirsizlik altında daha da belirginleşirken, kriz iletişiminin ötesinde halkın güveniyle ilgili ciddi bir kamu yönetimi ve politikası sorununa dönüşebilmektedir (Siegrist ve Zingg, 2014; Yıldız ve Uzun, 2020; Schomaker, Kapler ve Bauer, 2020; Ansell, Sørensen ve Torfing, 2021; Angelou, Ladi, Panagiotatou ve Tsagkroni, 2024). Örneğin etkili düzenleme, hizmet kalitesi, eşit ve adil muamele, hesap verebilirlik ve etik, kaynaklar ve kamu personelinin niteliği, hem kapasite göstergesi hem de sorun alanı olabilmektedir.

Dünya genelinde 2024 itibarıyla 7,1 milyon civarında insanın ölümüne yol açtığı açıklanan COVID-19 küresel salgını (World Health Organization [WHO], 2024a) hem insan yaşamı hem de kamu yönetimi ve politikaları açısından krize, güven ve öngörülebilirlik sorunlarına yol açmıştır (Di Mascio, Natalini ve Cacciato, 2020; Petridou, 2020; Mizrahi, Vigoda-Gadot ve Cohen, 2021; Bengtsson ve Brommesson, 2022). Belirsizlik ve kaygı hali yanında salgınla mücadelenin dinamik ve değişken yapısı, yurttaşların ulusal yönetimlerin karar ve eylemlerine karşı algı, tutum ve davranışlarını etkilemiştir. Türkiye’de de 2020 Mart ayındaki ilk COVID-19 vakalarıyla birlikte yurttaşlar için zorunlu ve gönüllü davranış biçimleri tanımlanmış; salgın sağlık yanında bir kriz yönetimi ve güvenlik sorunu olarak ele alınmıştır. Bu durum, COVID-19 salgınına ontolojik güvenlik açısından bir inceleme konusu yapmaktadır.

COVID-19 varyantlarının ortaya çıkmaya devam etmesi ve Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) uyarılarını sürdürmesi, salgının uzun vadeli etkilerine işaret etmektedir. Ayrıca, Maymun Çiçeği ve Batı Nil Virüsü kaynaklı muhtemel salgınların konuşulduğu günümüzde (WHO, 2024b), ontolojik güvenlik bağlamında üretilecek kanıt tabanlı bilgi bir uzmanlık sistemi olarak kamu yönetiminin salgınla mücadele politikaları ve yurttaşların ontolojik güvenliği için önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışma, Türk kamu yönetiminin 2020-2024 döneminde COVID-19 salgınıyla mücadelesini ontolojik güvenliğin uzmanlık sistemleri boyutuyla incelemekte; ilgili sorun alanları ile tartışmaları tespit ederek araştırmacı ve uygulayıcılar için kategori tabloları, kavram haritaları ve politika önerileri üretmektedir.

Kavramsal Çerçeve: Ontolojik Güvenlik

İlk kez Laing (1960) tarafından bir psikoloji kavramı olarak ileri sürülen ontolojik güvenlik, yaşamın tüm risk ve tehlikelerine karşı bireyin benliğini, kimliğini ve özerkliğini güven içinde sürdürmesini ifade etmektedir. Buna göre birey, varoluşunu, dış dünyayla olan bağına atfettiği anlamı ve öz gelişim güdüsünü korumaya çalışmaktadır. Ontolojik güvenliği sosyoloji alanına taşıyan Giddens (1991) ise, bireylerin istikrarlı bir yaşam amacıyla belirsizlikten kaçındığını, rutin ve öngörülebilir ilişkilere yöneldiğini savunur. Rutinlerin esneklik derecesi değişime uyumu etkilerken bireyler ontolojik güvenlik adına fiziksel güvenlikten vazgeçebilmektedir (Huysmans, 1998; Steele, 2005; Kinvall, 2004; Browning ve Joenniemi, 2017; Flockhart, 2020; Gustafsson ve Krickel-Choi, 2020; Kaunert ve Ezeokafor, 2022). Bazı birey, grup veya toplulukların ontolojik güvenliği diğerlerinin dışlanmasına ve/veya sosyo-ekonomik yönden sınırlandırılmasına da yol açabilmektedir (Rossdale, 2015).

Ontolojik güvenliğe göre, bireyler rutinlerine dayanan temel güven duygusuna sahiptir. Koşullar olumsuz etkilese de, bu duygu yaşama dair genel iyimserliğin ve psikolojik iyi oluş halinin kaynağıdır (Giddens, 1991; Wright, Haastrup ve Guerrina, 2021). Bireyler, değişen koşullara uyum sağlayabildikleri ölçüde ontolojik güvenlik dengesini yeniden kurmaktadır. Belirsizlik ve kaygıyla baş etme yeteneği ile yeni rutinlere yönelik duygusal ve bilişsel beceriler burada belirleyici olmaktadır (Schütze, 2022; Leary, Mesler, Simpson, Meng ve Montford, 2022; Fawaz, Bourliataux-Lajoie, Roessner ve Okazaki, 2023; Power, 2023).

Bireylerin uyum sağladığı değişimler, çeşitli ölçek ve seviyelerde olabilmektedir. Örneğin küreselleşme, zaman ve mekan algılarını, alışkanlıkları, çalışma ve yaşam biçimlerini ve öz kimlikleri değişime zorlamaktadır (Ulloa, Schröder ve Helbrecht, 2021; Harel-Shalev ve Kook, 2021). Ontolojik güvenliği düşük bireylerin kent mekanlarını az kullandığı (Jabareen, Eizenberg ve Zilberman, 2017); yaşam alanlarındaki düzensizliklerin (gürültü, sarhoşlar, çöp), fiziksel bozuklukların (az aydınlatma, metruk ev, terk edilmiş araba) ve suç mağduru olma korkusunun ontolojik güvenliği olumsuz etkilediği; bireylerin bunlardan kaçınmak için rutinlerini değiştirdiği tespit edilmiştir (Valente ve Pertegas, 2018).

Bireyler yaşamlarını toplumsal ilişkiler yanında uzmanlık bilgisine (teknik ve mesleki bilgi, beceriler, yeterlilikler) olan temel güven duygusuyla da sürdürmektedir. Bu duygu, uzmanlık sistemlerinin *güvenilirliği* yoluyla sürmektedir (Beck, 1994; Krickel-Choi, 2022). Gıdadan ulaşım, enerjiden su ve kanalizasyona, bankacılıktan tıba kadar çeşitli uzmanlıklara güven üzerine kurulu yaşam rutinine sahip bireylerin uzmanlık sistemleriyle ilişkisinde sürekli bir etkileşim ve yenilenme vardır (Purnell, 2021; Kaunert ve Ezeokafor, 2022; Krahmman, 2018). Sonuç olarak, kamu yönetimi ve politikaları bireylerin ontolojik güvenliğini etkileyebilirken bundan da etkilenebilmektedir. Bu ilişkilere dair çalışmalar, ilgili literatürde yerini almıştır.

Literatür İncelemesi: COVID-19 Salgını ve Ontolojik Güvenlik

COVID-19 salgınına ilişkin ontolojik güvenlik bağlamında yapılan çalışmalar kategorik olarak incelendiğinde belirli temalar öne çıkmaktadır. Birincisi, salgının psiko-sosyal duruma etkileridir. COVID-19 salgınının çalışma ve yaşam rutinlerini bozarak risk ve belirsizlikleri arttırdığı, ruh sağlığı sorunlarına yol açabildiği ve ontolojik güvenliği azalttığı belirlenmiştir (Kasapoglu ve Akbal, 2020; Długosz ve Zoska, 2020; Meunier, 2021; Fersch, Schneider-Kamp ve Breidahl, 2022; Newton, Lucock, Armitage, Monchuk ve Brown, 2022; Nyashanu, Pfende ve Ekpenyong, 2022; Deng, Li ve Park, 2022; Oakes, 2023; Zhu ve Holden, 2023; Brown, Newton, Armitage, Monchuk ve Robson, 2023; Banwell vd., 2023).

İkincisi, salgının sosyo-ekonomik etkileriyle baş etme ve bunlara uyum sağlama biçimleriyle ilgilidir. Bireyler bozulan rutinleri ile artan risk ve belirsizliklere karşı salgına ve sonuçlarına dair daha fazla bilgi edinme, asgari fiziksel yakınlık içeren iletişim ve çalışma biçimlerine geçme, daha uygun barınma koşulları ve uzun vadeli finansal güvence arama gibi yeni rutinelere yönelmektedir. Ayrıca, kırılğan kesimlerin yaşadığı sosyo-ekonomik eşitsizliklerin hafifletilmesine yönelik dayanışma biçimleri gelişmektedir (Horne, Willand, Dorignon ve Middha, 2020; Igwe vd., 2020; Silva, 2020; Özdoğru, 2021; Nath, 2022; Lund ve Ma, 2022; Wang, 2022; Sen vd., 2024; Allanjawi, Yazdanparast ve Alhenawi, 2024; Kaya, Kartal, Gemalmaz, Ceylan Batur ve Üzümcüoğlu, 2024).

Üçüncüsü, salgınlarla mücadelede bilimsel bilgi birikimi, araştırma ve araştırmacıların işlevi öne çık(arıl)sa da, başta aşılama konusunda olmak üzere uzmanlık sistemlerine güvenin, dezenformasyonun da etkisiyle azaldığıdır (Esaiasson, Sohlberg, Gherseti ve Johansson, 2021; Kyea ve Hwang, 2020; Elhadad, Li ve Gebali, 2020; Mourad, Srour, Harmanani, Jenainati ve Arafah, 2020; Pietrocola, Rodrigues, Bercot ve Schnorr, 2021; Silva ve Higuera, 2021; Enria vd., 2021; Lucchini ve Marzulli, 2022; Giordani, Giolo, Da Silva ve Muhl, 2022; Harrison ve Lancaster, 2022; Tekin, Karip ve Tekin, 2022; Gozzo ve D'Agata, 2023). Örneğin, Angelou vd. (2024) salgında İsveç, Birleşik Krallık ve Almanya'da halkın siyasiler yerine uzmanlara güvendiğini ve kanıt tabanlı politikalara daha çok itibar ettiğini göstermiştir. Kamu iletişimini sorgulayan Rebughini (2021), yetersiz bilgilendirmenin, gerçek dışı haber ve komplo teorilerinin, mucizevi ilaçların sosyal medyada kontrolsüzce dolaşımının, bilimsel bilgiye güveni ve ontolojik güvenliği azalttığını ortaya koymuştur. Fransa örneğini inceleyen Bergeot ve Jusot (2024), bireylerin başkalarına (arkadaş ve aile üyeleri) güveni arttıkça salgın önlemlerine daha az uyma eğiliminde olduklarını belirlemiş; hükümetin önlemlere uyumu teşvik için bireylerin tercih ve inançlarındaki heterojenliği dikkate almasını önermiştir.

Dördüncüsü, ulusal yönetimlerin otoriterleşmeye, popülist, milliyetçi veya sömürgecilik karşıtı söylemlere yönelerek yurttaşların ontolojik güvenliğini arttırmaya çalıştığıyla ilgilidir (Byaruhanga, 2020; Cervi, García ve Marín-Lladó, 2021; Pellizzoni ve Sena, 2021; Lohmeyer ve Taylor, 2021; Duarte ve Valença, 2021; Ali, Sadique ve Ali, 2021; Lee ve Johnstone, 2021; Çilingir, 2021; Richard ve Kosciejew, 2022; Yıldız, 2022; Larsson, 2022; Gamkrelidze, 2022; Kirk, 2023; Aydın-Düzgıt, Kutlay ve Keyman, 2024). Özellikle mücadelede yetersiz kalındığında bunlara daha çok başvurulmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya, Brezilya, Macaristan ve Hindistan'da sağlık çalışanları "ulusun savaşçıları", önlemlere uyma ve fazla mesai yaparak maske üretme "vatanseverlik" olarak sunulmuştur (Singh, 2022). Çin, Rusya, İngiltere ve ABD'de dışlayıcı ulus tasavvuru, dış güçlere karşı korunma, ulusal birlik, kontrol ve düzen söylemlerinin baskın olduğu gözlenmiştir (Agius, Rosamond ve Kinnvall, 2020; Goode, Stroup ve Gaufman, 2022). Afrika genelinde, COVID-19 salgını sömürgeci ülkelerin yarattığı bir güvenlik tehdidi olarak görülmüş (Kaunert ve Ezeokafor, 2022); Nijerya örneğinde Müslüman ve Hristiyan dini örgütler halka yardımda işbirliği yapsa da yerel silahlı gruplar salgını Batı karşıtı ve dini propaganda amaçlı kullanmıştır (Ossai, 2021).

Sonuç olarak; COVID-19 salgını ontolojik güvenlik çerçevesinde birey, topluluk veya ulus ölçeklerinde incelenmeye devam etmektedir. İlgili literatürün 2000'li yılların davranışsal yaklaşımını (Grimmelikhuisen, Jilke, Olsen ve Tummers, 2017; Yılmaz ve Canbazer, 2020; Oliver, 2023; Yelkesen ve Bankoğlu, 2024; Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2017; 2019; 2020) güvenlik alanını da kapsayacak biçimde genişlediği görülmektedir. Ancak, ilgili literatürde kamu yönetimini ontolojik güvenlik çerçevesinde bir uzmanlık sistemi olarak ele alarak Covid-19 salgınıyla mücadele politikasını "uzmanlık sistemlerinin güvenilirliği" bağlamında inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, ilgili literatüre ve politika alanına bu yönde katkı sağlamak amacıyla özgün bir analitik çerçeve oluşturarak politika analizi yapmaktadır.

Analiz: Yöntem, Bulgular ve Tartışma

Yöntem

Bu çalışma, Türk kamu yönetiminin 2020-2024 döneminde COVID-19 salgınıyla mücadele politikasını ontolojik güvenlik çerçevesinde uzmanlık sistemlerinin güvenilirliği üzerinden incelemektedir. Çalışmada güvenilirlik, bir uzmanlık sisteminin ne kadar yetkin, isabetli ve tutarlı çalıştığını ifade etmektedir (Tanev, 2014; Pyrozhkov, Reznikova, Gnatiuk ve Kuryata, 2023). Bir kamu kurumu, bütün olarak kamu yönetimi veya içinde olduğu devlet aygıtı farklı ölçeklerdeki uzmanlık sistemleri olarak kabul edilmekte; bunların güvenilirliği ile yurttaşların ontolojik güvenliğinin aynı yönde değiştiği varsayılmaktadır. Çalışmanın amacı çerçevesinde kategorik kodlamaya dayanan nitel bir içerik analizi uygulanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259-272). Uzmanlık sistemlerinin güvenilirliği bakımından olumlu veya olumsuz nitelikli olay ve olguların (sorun alanı ve tartışmalar) tespit edilerek bunlara ilişkin kavram, ilişki ve temalara ulaşılması amaçlanmıştır. Çalışmanın amacı açısından bir olay veya olgunun varlığı ilgili kategoride kodlanması için yeterlidir.

Analizde öncelikle kavramsal çerçeve ve literatür incelemesine göre toplam üç kategori ve dokuz alt kategori içeren iki düzeyli bir inceleme çerçevesi (kodlama rehberi) (bkz. EK-1) oluşturulmuştur: (1) Uzmanlık sistemlerinin değişim ve belirsizliğe yaklaşımı (salgını yorumlama biçimi, değişim ve belirsizlik tanımları, salgınla mücadeleyi yorumlama biçimi), (2) Uzmanlık sistemlerinin değişim ve belirsizlikle başa çıkma kapasitesi (Yeni rutinler belirleme, yeni rutinlere yönelik hedef belirleme, yeni rutinleri uygulama yeteneği), (3) Uzmanlık sistemleri-yurttaş ilişkisi (Yeni rutinlere uyum yeteneği, yeni rutinler için rıza üretimi, toplumla öngörülebilir ilişkiler kurma). Sonra, kamu politikası belgeleri ve ulusal ölçekte yayın yapan güvenilir haber kaynaklarından (Anadolu Ajansı, 2024; Birgün, 2024a; CNN Türk, 2024; Cumhuriyet, 2024a; Evrensel, 2024; Haberler.Com, 2024; HaberTurk, 2024; Hürriyet, 2024; Milliyet, 2024; NTV, 2024; Sabah, 2024;

Sözcü, 2024; Yeni Akit, 2024; Yeniçağ, 2024a) toplanan veri derinlemesine ve tekrar okumalarla yukarıdaki kategorilere göre tasnif edilerek düzenlenmiştir. Analize “Covid-19, koronavirüs, pandemi” anahtar sözcükleriyle taranan 2020-2024 dönemine ait 1.423 adet haber metni (2020: 503, 2021: 528, 2022: 238, 2023: 115, 2024 [Ocak-Eylül]: 39) katılmıştır.

İçerik analizi sonucunda kategorik (tematik) kodlama tabloları (EK-1) ve kavram haritaları (EK-2) oluşturulmuştur. Kodlama tabloları yıllara göre öne çıkan sorun alanlarını ve tartışma konularını, kavram haritaları ise, içerik analizi sonuçlarına göre oluşturulan kavramsal yapıyı göstermektedir. Kodlama tabloları ve kavram haritalarının içinde yıllara göre değişiklikler, olay ve olguların sıklıklarını değil yıllar içinde ortaya çıkma veya gündeme gelme durumunu göstermektedir. Bu tablo ve haritalar, benzeri çalışmalarda nedensellik ilişkileri kurma, soru, hipotez ve/veya varsayım geliştirmede kullanılabilir. İçerik analizi, erişime açık haber metinleri ile kamu politikası belgelerinden elde edilen nitel veriyle gerçekleştirilmiştir. Veriler kendini tekrarlayana kadar kaynak taraması ve incelemesi yapılmış; gizlilik dereceli ve/veya erişilemeyen kaynaklar analize katılmamıştır. Bu çalışma, kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde, içerik analizinde elde edilen başlıca bulgular EK-1 ve EK-2 esas alınarak inceleme çerçevesinin üç ana kategorisinde betimlenerek tartışılmaktadır.

Uzmanlık sistemlerinin değişim ve belirsizliğe yaklaşımı

Türkiye’de kamu yönetiminin COVID-19 salgınıyla mücadelesi 2020 yılının ilk çeyreğinde başlatılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ), 2019’un son aylarından başlayarak yaptığı muhtemel COVID-19 salgını uyarısı nedeniyle, Sağlık Bakanlığı Ocak 2020’de Bilim Kurulu oluşturmuştu (Sağlık Bakanlığı, 2024a). Mart 2020’de Türkiye’deki ilk vakalarla birlikte, salgın yurttaşların sosyo-ekonomik yaşamı ile kamu yönetimi ve politikalarını belirsizlik ve değişim baskısıyla biçimlendirdi. Bu başlıkta, Türk kamu yönetiminin salgına dair değişim ve belirsizlik tanımları ile yorumlama biçimleri betimlenerek tartışılmaktadır.

2020 yılında “düşman”, “felaket” ve “tarihsel kırılma” olarak nitelenen COVID-19 salgınının (Anadolu Ajansı, 2020a; 2020b; Acar, 2020; İletişim Başkanlığı, 2020a) muhtemel süresi, tanı ve tedaviyle ilgili belirsizlik ve kaygı hali salgınla mücadeleye hakimdi. Alınan önlemlerin öngörül(e)meyen davranışsal sonuçları (ihmal ve suiistimler; market, benzin istasyonu ve kamu kurumlarında oluşan kalabalıklar) vaka sayısını etkilediğinden belirsizliği artırıyordu. Salgının kesin çözümü olan aşı için çalışmalar başlamıştı ancak bunların ne zaman ve nasıl sonuçlanacağı öngörülemiyordu. Bu koşullarda, salgın “küresel bir savaş” olarak ele alınırken her ülke bu savaşın bir cephesi, sağlık çalışanları “halk sağlığı ordusu”, salgınla mücadele de “tedbir seferberliği” olarak tanımlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2020c).

2021 yılında, Almanya, Rusya ve Çin’den aşı tedarik edilirken yerli aşı çalışmaları başlatıldı. Bunların nispi üstünlük ve zayıflıkları (tedarik, uluslararası arz/rekabet, taşıma ve muhafaza, varyantlara etkililik, yan etkiler), yurttaşların aşılana bakışı (aşı reddi veya duyarsızlığı) ve aşılama takviminin uygulanabilirliği ana tartışma konularıydı. PCR testlerinin COVID-19 varyantlarına karşı güvenilirliği konusunda endişeler vardı. Kime denk geleceği bilinmeyen COVID-19 “Rus ruleti”ne benzetilirken, salgınla mücadelede yurttaşların önlemlere uyması Türkiye’nin milli mücadele dönemine gönderme yapılarak da teşvik ediliyordu (İletişim Başkanlığı, 2020b; NTV, 2021a).

2022 yılında, COVID-19 salgınıyla mücadele “varoluş mücadelesi”, kısıtlamalar ise “esaret” olarak tanımlanıyordu (Hürriyet, 2022; HaberTurk, 2022). Aşı tedariki, geliştirilmesi ve üretimi, aşılama takviminin sürdürülebilirliği başlıca kaygılar olmaya devam etti. COVID-19 virüsünün insan vücudundaki kalıcı yan hasarları (post-Covid 19, Long-Covid), salgının sağlık sistemi üzerindeki uzun vadeli yüklerini gündeme getirdi (Cumhuriyet, 2022a). Daha bulaşıcı ancak semptomları hafif COVID-19 varyantlarının yol açtığı vakaların normalleşme (toplu kısıtlama ve testlerin kaldırılması) nedeniyle tespit edilemediği yönündeki eleştiriler de başlamıştı (Cumhuriyet Halk Partisi, 2022; Cumhuriyet, 2022b).

2023 yılında, “kaos” olarak nitelenen COVID-19 salgınının aşılamayla bittiği; varyantları (Eris, Pirola) görülse de bunların önceki kadar hasta edici olmadığı ve mevsimsel bir hastalığa dönüştüğü açıklandı (Yeni Şafak, 2023). DSÖ küresel acil durumun bittiğini Mayıs 2023'te duyururken, sağlık meslek örgütleri aşı ve testlerin güvenilirliği konusunda endişelerini dile getiriyordu. Üstelik normalleşmede yurttaşların aşılama, test ve korunma tedbirlerini ihmal ettiği gözlenmekteydi (Sözcü, 2023; Birgün, 2023a).

2024 yılında, COVID-19 mutasyonu ve bulaşıcılığı devam eden ancak öldürme riski az bir virüs olarak tanımlanıyordu. Halk sağlığı uzmanları ise, COVID-19'un mevsimsel çoklu viral hastalıklara karıştığını ve kolay tespit edilemediğini açıklamıştı (Cumhuriyet, 2024b). Sağlık meslek örgütleri, 2022 yılından beri mevcut aşılama COVID-19 varyantlarına karşı etkisini yitirdiğini ve yeniden tasarlanması gerektiğini belirtiyor ve Sağlık Bakanlığının etkili aşıları tedarik etmesini istiyordu (Yeniçağ, 2024b).

Sonuç olarak; salgınla mücadeleye hakim yüksek seviyede bir öngörülemezlik gözlenmiştir. Zira hem kamu yönetiminin olağan örgütlenme ve işleyişi dışında ve zaman baskısı altında cevap vermesi gereken bir acil durum vardı hem de bulaşıcılığı yüksek bu virüs hakkındaki bilgi, araştırma ve tecrübeye göre sürekli değişiyordu. Virüs görünmeyen bir düşman, salgınla mücadele de bir varoluş mücadelesi olarak sunuldu. Etkili bir aşı olmaması ve kontrolsüz vaka artışının sağlık hizmetleri kapasitesini aşmasıyla yaşanabilecek ilave bir krize dair kaygı hali belirgindi. Ana hedef, vaka sayısını asgari tutarak aşılama hızla tamamlamak ve kitle bağışıklığını sağlamaktı. Bu koşullarda, kamu yönetimi zor kullanımı yanında yurttaşlarla işbirliği arayışına girmiş; diğer yandan arttırımcı bir yaklaşım benimseyerek gelişen olay ve olgulara göre belirlenen sınırlı ve çok sayıda karar alma yöntemine yönelmiştir.

Uzmanlık sistemlerinin değişim ve belirsizlikle başa çıkma kapasitesi

Uzmanlık sistemlerinin değişim ve belirsizliğe bakışı politika bileşenlerini (hedefler, yöntemler, araçlar) belirlerken, bunların kapasitesi ve güvenilirliği ile yurttaşların ontolojik güvenliği birbirine bağlı olarak değişmektedir. Bu durum, bilgi ve becerilerin kullanılmasında daha da görünür hale gelmektedir (David ve Lauren, 2014; Vu, 2021; Liu, Shahab ve Hoque, 2022; Gozgor, 2022). Bu başlıkta, Türk kamu yönetiminin değişim ve belirsizlikle başa çıkma kapasitesi, yeni rutin ve hedeflerin belirlenmesi ve rutinleri uygulama yeteneği bağlamında betimlenerek tartışılmaktadır.

2020 yılında, sınırlarda yeterli önlem alınmadığı eleştirileri olsa da, öncelikle COVID-19'un ülkeye girişini geciktirerek daha fazla hazırlık yapılması hedeflenmişti. Virüs ülkeye girdikten sonra ana hedef, vaka sayılarının sağlık hizmetleri kapasitesini aşmayacak seviyede tutulması oldu. Fiziksel mesafe, karantina, esnek ve uzaktan çalışma yollarıyla insan hareketliliği ve teması sınırlandı, vakaların hızlı tespiti için mobil fiyasyon başlatıldı, illerde Salgın Denetim Merkezleri kuruldu (İçişleri Bakanlığı, 2020b). İlave risk altındakilere (65 yaş üstü, kronik hastalar, küçük işletmeler) özel kısıtlamalar ile ekonomik ve sosyal destekler belirlendi. Temel ihtiyaçlar ile koruyucu sağlık malzemelerinin düzenli temini amacıyla piyasaya üretim, satış ve ihracat kontrol ve kısıtlamaları getirildi. Özel hastanelerde COVID-19 tedavilerinin “acil hal” sayılarak ücretsiz olması kararlaştırıldı (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020a).

Salgınla mücadele sosyal güvenlik ve sağlık bütçesine ilave yük getirmekle birlikte, Anglo-Sakson ülkelerine kıyasla sosyal devletin ve kamu hizmetlerinin rolü vurgulanıyordu. Artan vaka sayısı ve iş yükü sağlık personelinin çalışma koşullarını ve hizmetlerini zorluyordu. Bu yükün hafifletilmesi amacıyla yardım kampanyaları, ekonomik destek, vefa sosyal destek grupları ve önlemlere uyumun yurttaşlar veya özel işletmeler tarafından da kontrolü gibi kamu-özel işbirliği uygulamalarına başvuruldu (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2020; İçişleri Bakanlığı, 2020a). Önlemlere aykırı davranışların olumsuz etkilerini (vaka sayıları, iş yükü, maliyetler) gören Sağlık Bakanlığı, bu konularda tavsiye kararları alacak bir Toplum Bilimleri Kurulu oluşturdu (Sağlık Bakanlığı, 2024a).

Bu süreçte, devletin niteliği ile siyasi iktidarın tutum ve davranışlarıyla ilgili tartışmalar da gelişti. Muhalefet partileri ve sağlık meslek örgütleri, “devlet akli ve ciddiyeti”ne uymayan karar ve uygulamalardan bahsediyordu (Anadolu Ajansı, 2020ç; Cumhuriyet Halk Partisi, 2020; Türk Tabipleri Birliği, 2020b). Siyasi iktidarın bilimsel bilgi ve tavsiyeler yerine siyasi çıkarlarına göre hareket ettiği; yasama organını, muhalif sivil toplum ve siyasi kesimleri karar süreçlerine katmadığı eleştirileri sürdü. Ayrıca, merkezi idarede (Bakanlıklar arasında) ve merkezi idare ile muhalefet partilerine mensup idarecilerin yönettiği belediyeler arasında çelişen açıklama ve uygulamalar gözleniyordu. Siyasi iktidar, bunlara karşı performans ölçütü olarak uluslararası kıyaslamalara (vaka sayısı, aşılama, filyasyon), işbirliklerine ve DSÖ standartlarına uygunluğa gönderme yapıyordu (Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 2020; BBC, 2020; İletişim Başkanlığı, 2020b; Türk Tabipleri Birliği, 2020c; Irmak ve Duğan, 2022).

2021 yılında, kademeli normalleşmeye geçiş için tedarik sorunları (test kiti, ilaç, aşı) ve davranışsal engellerin (aşılammama, rutinleri sürdürme) aşılmasına odaklanıldı. Öncelikle mobil test ve aşılama ile yerel karar alma yöntemlerine (mülki idare, Hıfzıssıhha Kurulları) geçildi. Dışa bağımlılık ve tedarik maliyetlerinin azaltılması, daha uzun süre muhafaza edilebilecek aşı, ilaç ve test kiti üretimi için kamu-özel ortaklığına başvuruldu; diğer ülke şirketleriyle tedarik, ortak üretim ve teknoloji transferi anlaşmaları yapıldı (Sağlık Bakanlığı, 2020; Devlet Malzeme Ofisi, 2022; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2024). Sağlık Bakanlığı, Erciyes Üniversitesi'nin geliştirdiği TURKOVAC aşısına Aralık 2021'de acil kullanım onayı vermişti (Anadolu Ajansı, 2021a). Bunlara, yerli aşı sürecinin bilimsel koşulları sağlamadığı (acil kullanım onayı, bilimsel dergilerde yayın, şeffaflık) eleştirileri eşlik etti. Diğer yandan, sahte aşı karnesi, test, ilaç ve aşı üretimi, karantina ihlalleri, başkasının HES koduyla seyahat gibi suistimaller de görülmeye başlamıştı (Birgün, 2021, NTV, 2021b).

2022 yılında aşılama, aşı geliştirme ve normalleşme çalışmaları eş zamanlı sürerken, sağlık hizmetleri kapasitesinin vaka sayılarına göre yeterlilik durumu izleniyordu. Siyasi iktidar, salgını devlet kapasitesinin sınanması olarak görürken (İletişim Başkanlığı, 2020b; 2022), bütçe, sağlık hizmetleri yeterliliği, araştırma ve geliştirme, eşgüdüm, işbirliği ve şeffaflık, bu sınanmanın ana bileşenleriydi. COVID-19'un insan vücudundaki kalıcı hasarları sağlık sistemi üzerindeki uzun vadeli yükü tahmin etmeyi zorlaştırırken, sağlık çalışanları çalışma koşulları ile özlük haklarının iyileştirilmesi taleplerini sürdürdü (Cumhuriyet, 2022a; Birgün, 2022a).

Hangi önlemlerin hangi koşullarda, kimler için zorunlu olacağı tartışmaları süregelmişti. Normalleşmede toplu önlemlerin azaltılması veya kaldırılmasıyla, yurttaşların tedbirleri ihmal ettiği ve vaka sayısının arttığı gözlemlendi. Siyasi iktidar, normalleşmeyi yurttaşların üzerinde oluşan baskıyı azaltmak için gerekli görürken (İletişim Başkanlığı, 2022), önlemlerin erken kaldırıldığı ve yerli aşının yeterli koruyuculuk kazanmadan popülist çıkarlarla uygulandığı eleştirileri vardı. Test kitleri ve aşılmanın COVID-19 varyantlarına etkisinin sınırlıydı ve Sağlık Bakanlığının varyantlara duyarlı test kiti tedarik etmesi ve test merkezi sayısını arttırması talep ediliyordu (Birgün, 2022b; 2022c)..

2023 yılında, Sağlık Bakanlığı kitle bağışıklığı sağlandığı gerekçesiyle varyantlara karşı toplu aşılama ihtiyacı olmadığını açıkladı. Bu taleplerine yanıt bulamayan sağlık meslek örgütleri, vaka sayılarının gerçekçi açıklanmadığını belirterek belediyelerin varyantların tespiti için su kaynakları ve kanalizasyonlara bakmasını istiyordu (NTV, 2023; Birgün, 2023a; Cumhuriyet, 2023). Ayrıca, TURKOVAC'ın finansmanı ile ilgili

tartışmalar başladı. Muhalefet partileri, üretici firmanın yetersiz sermayesi olduğunu ve Devlet Malzeme Ofisi'nden avans aldığını; kamudan fazla kaynak aktarılmasıyla da kamu zararı oluştuğunu savunuyordu. Merkezi idare aşının üretim miktarı, maliyeti, kamuya satış miktarı ve fiyatını açıklamazken, 30 milyon doz alım garantisi verildiği bilinmekteydi (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022; Evrensel, 2023).

2024 yılında, Türkiye'nin hem sağlık hizmetlerinde özel sektörün ağırlıklı olduğu gelişmiş ülkelere hem de sağlık hizmetleri altyapısı zayıf az gelişmiş ülkelere göre test ve aşılama avantajı olarak görülen birinci basamak sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi konusunda fikir birliği oluşmuştu (Karataş ve Eke, 2024). Zira bu dönemde hastanelerde randevu alma ve yoğunluk sorunları belirgindi. COVID-19 varyantlarının yaşlı ve kronik hastaları etkileyerek yoğun bakımları doldurduğunu belirten sağlık meslek örgütleri, varyantlara karşı etkili aşı tedariki ve toplu aşılama taleplerini sürdürdü (Cumhuriyet, 2024b; 2024c; Birgün, 2024b).

Sonuç olarak; değişim ve belirsizlikle başa çıkma kapasitesi kitle bağıışıklığı sağlanana kadar vaka sayısının sağlık hizmetleri yeterliliğini aşmayacak seviyede tutulmasına bağlı kalmıştır. Sağlık Bakanlığı da (2024b) "sağlığa erişim, sağlık altyapısı yeterliliği, sağlık sigortasının kapsayıcılığı ve hızlı karar alma" etmenlerinin önemini teyit etmiştir. Yurttaşların önlemlere uyma(ma) davranışı ve ruhsal durumuna dair kaygılar hangi önlemlerin nasıl ve ne süreyle uygulanacağına etkili olmuştur. Toplumsal rutinlerin (gelenekler, alışkanlıklar, değerler, davranış kalıpları, inanışlar) uzmanlık sistemleri kapasitesini etkilediği görülmüştür. Karar alma, araştırma ve geliştirme süreçlerinin bilimsel niteliği ontolojik güvenlik açısından başlıca sorunlar olmuştur. Bu olgular, Cansever ve Şenol'un (2022) sağlık sistemlerinin etkinliği ile salgınla mücadele performansları arasında doğrusal bir bağ olmadığı bulgusuna uymaktadır. Kamu yönetimi mevcut kapasitesini takviye için zor kullanımı yanında yurttaşlarla gönüllü işbirliği aramış; önlemlere uyma ve dayanışmaya teşvik, ikna ve farkındalık yollarına başvurmuş; "yerli ve milli" söylemleriyle toplumsal güven inşa etmeye çabalamıştır.

Uzmanlık sistemleri-yurttaş ilişkisi

Yurttaşlar kamu yönetiminin geleneksel hedef kitlesi iken, ontolojik güvenlik kamu yönetimi-yurttaş ilişkisinin bir boyutunu oluşturmaktadır. COVID-19 salgınıyla mücadele, olağan dışı karar, işlem ve uygulamalarla toplumsal rutinleri değiştirerek kamu yönetimi-yurttaş ilişkisini etkilemiştir (Vu, 2021; Liu, Shahab ve Hoque, 2022; Gozgor, 2022). Bu başlıkta, kamu yönetimi-yurttaş ilişkisi yeni rutinlere uyum yeteneği, rıza üretimi ve toplumla öngörülebilir ilişkiler kurma boyutlarında ele alınmaktadır.

2020 yılında, yurttaşların yeni rutinlere uyma(ma) davranışı bir sorun alanı ve başarı etmeni olarak belirmiştir. Önlemler, rutinlerin kitle bağıışıklığına kadar askıya alınması anlamına gelirken, uyma(ma) davranışı vaka sayılarını, sağlık hizmetlerinin yeterliliğini, önlemlerin tür ve derecesini etkiliyordu. Önlemlere uymayı teşvik amacıyla denetim, para cezası ve zorunlu karantina uygulansa da bunların ne kadar etkili olduğu tartışmalıydı. Örneğin bazı berber, eğlence yeri ve kahvehanelerin ekonomik gerekçeyle gizlice çalıştığı görülmüştü (TRT Haber, 2020). Gelenek ve alışkanlıkların vaka sayılarını arttırdığı gözlenmiş; siyasi iktidar, toplumsal kültürün bileşenleri arasında saydığı dayanışma, büyüklere saygı, kadercilik, vefa, sabır ve şükür kavramlarını rutin değişimi amacıyla kullanmıştır. Hatta salgınla mücadele Türkiye'nin milli mücadele dönemine benzetilerek kurallara uyma ve yardım kampanyalarına katılım yurttaşlık ödevi olarak teşvik edilmiştir (İletişim Başkanlığı, 2020c; Anadolu Ajansı, 2020d). Kamu yönetiminin ve yurttaşların rutin değişiminde bilgi ve iletişim teknolojileri (HES kodu, e-devlet, uzaktan eğitim, çalışma ve toplantı uygulamaları) ile kriz iletişimde sosyal medya ortamları kullanılmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2020c; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2021; Emniyet Genel Müdürlüğü, 2021).

Bazı önlemlerin tercihe bırakılması (test, fiziksel mesafe, aşı) veya zorunlu önlemlere uyumun yeterli kontrol edilememesi mücadeleyi sınırlıyordu. Örneğin, çocuklarını okula gönderip göndermeme tercihinin velilere bırakılması, velilerin bunu değerlendirmeye yetkin olmadığı ve buna uzmanlık sistemlerinin karar vermesi gerektiği eleştirilerine yol açtı (Anadolu Ajansı, 2020e; İnan, 2020; Okatan ve Tagay, 2021; Türk Tabipleri

Birliği, 2021). Vaka artışları karşısında, işletmeler ile yurttaşların öz denetim (“Herkes kendi OHAL’ini oluştursun” söylemi) yapması da telkin ediliyordu. Ancak kurallara uymayanlar ile onları uyaranlar arasındaki şiddet olayları bu sorumluluğun yurttaşa yüklenemeyeceği eleştirilerini (“Vatandaş zabıta değil” söylemi) gündeme getirmişti (Milliyet, 2020a; Sabah, 2020).

Bilgi paylaşımı (şeffaflık, zamanlama, doğruluk, dezenformasyon) salgınla mücadelenin başından itibaren tartışma konusu olmuştur. Kamu yönetimi, önlemlere uyumu sağlamak ve yurttaşla öngörülebilir ilişkiler kurmak amacıyla merkezi bir bilgi paylaşımına çalışıyordu. Ancak yoruma dayalı sosyal medya paylaşımları, salgına ve önlemlere dair farklı açıklamalar, sık değişen ve yurttaşların anla(ya)madığı duyurular, güvene dayalı öngörülebilir ilişkileri zorluyordu (NTV, 2020; Cumhuriyet, 2020; Birgün, 2020). Örneğin, Sinovac aşısının siyasi iktidar destekçisi firma aracılığıyla yüksek fiyatla alındığı iddiasına karşılık Sağlık Bakanlığı, görüşmeleri Devlet Malzeme Ofisinin yaptığını, lojistik süreçleri ülkedeki tek yetkili dağıtıcı firmanın yönettiğini duyurdu (Sağlık Bakanlığı, 2020; Cumhuriyet Halk Partisi, 2021). Diğer yandan, eşitsizlik ve hukuki uyumsuzluklar da gelişti. Kamu yönetimi uyarlanmış ilişki kurma biçimleri (evde sağlık hizmetleri, vefa sosyal destek grupları, ekonomik destekler, 65 yaş üstü ve kronik hastalıkları olanlar, gençler, cezaevlerinde bulunanlar) yoluyla bunları azaltmaya çalışsa da, çalışma yaşamı sorunları ilave talep ve hukuki uyumsuzluklara dönüştü. Örneğin, sağlık çalışanlarına istifa yasağı getirilirken bunun hukuki niteliğine yönelik (zorla çalıştırma bağlamında anayasaya uygunluk) tartışmalar başladı (Sağlık Bakanlığı, 2020c; Türk Tabipleri Birliği, 2020a; Gözler, 2020). Meslek kuruluşları ve sendikalar COVID-19 ölümlerinin iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, karantina ve temaslılık durumlarının ise işe devamsızlık açısından mücbir sebep sayılmasını da istiyordu (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020b; Türk Tabipleri Birliği, 2020ç; Kol ve Topgül, 2021).

2021 yılında, normalleşme süreciyle tüm kısıtlamalar neredeyse kaldırılırken kamu yönetimi-yurttaş ilişkisinin merkezine aşı(lama) yerleşmişti. Aşı karışıklığı ve duyarsızlığı aşılama takvimini aksatıyor, aşılarda israf oluyordu. Yoğun bakım hastalarının büyük çoğunluğu aşı olmayanlardı (NTV, 2021c; 2021ç). Aşılama tercihe bırakıldığı için yurttaşlar öncelikle bilgilendirme ve aşı kampanyası yoluyla iknaya çalışıldı. Kentsel kamusal alanlara ve sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlı yerleşim yerlerine aşı ekipleri sevk edildi. Gençlerin aşılama oranının düşük olduğu tespitiyle farkındalık artırma çalışmaları yapıldı (Bayır, Yağız, Çat ve Çat, 2023). Seyahatler ve sosyal etkinlikler için ön koşul olarak tanımlanan aşı sertifikası aşılama dolaylı bir teşvik sağladı. Hatta bazı özel işletmeler ekonomik sıkıntıların bir an önce bitmesi amacıyla hizmet vermek için aşılama şartı koşmaya başladı (NTV, 2021d).

Aşı karışıklığı genelde aşının haram olduğu, Batı dünyasının bir oyunu olduğu, kısırlık yaptığı gerekçelerine dayandırılıyordu. Siyasi iktidar ise, aşıyla ilgili yanlış bilgi yayanlara yaptırım uyguladı, milli ve manevi değerler üzerinden bir söylem üretti. Örneğin, Diyanet İşleri Başkanlığı aşılama için “dini görev” ve “kul hakkı” olarak ilan ederken bireylerin ailelerini korumak için aşılama gerektiği, bunun insanlık vazifesi olduğu söylendi (Kılıç, 2021; Din İşleri Yüksek Kurulu, 2021; TRT, 2021). Yerli aşının, yabancı aşılara şüpheyle yaklaşmaları ikna edeceği belirtiliyordu. Bireylerin işlerini kaybetme korkusuyla pozitif çıkma ihtimaline karşı test yaptırmadığı da belirlenmiş; meslek örgütleri hasta ve temaslılara iş güvencesi istemeye başlamıştı (Yıldız, 2021; Anadolu Ajansı, 2021b). Bazı işletmeler, karantina veya izolasyon nedenleriyle işe gelemeyenleri izinli saymayarak ücretlerini kesiyor, aşı veya test yaptırmayanları işten tazminatsız çıkarıyordu. Özel sözleşmeler uygulanmadığı için taraflar arasında uyumsuzluklar da gelişti. Örneğin, düğünler askıya alınca bazı salonlar kapora ödemelerini iade etmiyor; kiracılar ile ev sahipleri arasında evden çıkarma tartışmaları yaşanıyor (Milliyet, 2020b; NTV, 2021e; Doğan, 2024).

2022 yılında, salgının sonuna geldiği duyurulurken halkın bu nedenle kurallara daha az uyduğu ve aşılama gitmediği gözlenmişti. Sağlık Bakanlığı ile belediyelerin açıkladığı vefat sayılarının farklı olması, yerli aşıya ait bilgilerin paylaşılmaması yurttaşların güveni açısından olumsuz koşullar da yaratmıştı (NTV, 2022; Birgün, 2022c; 2022ç). Ayrıca, denetim ve yaptırımlar konusunda hukuki uyumsuzluklar da gelişti. Örneğin, tebliğ edilmemiş veya ödenmemiş para cezalarının tahsili Kasım 2022’de çıkarılan 7422 Sayılı Kanunla iptal edilmişti. Ancak cezasını ödeyenler açısından eşitsizlik ve hukuki uyumsuzluk oluştu. Bir başka örnekte,

polis memurlarının Emniyet Genel Müdürlüğü genelgesine (maske, eldiven ve siperlik takma) uymadığı gerekçesiyle alkol denetimini reddeden sürücünün cezası mahkeme kararıyla iptal edildi (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2020; Milliyet, 2022).

2023 yılında, Sağlık Bakanlığı salgının bittiği gerekçesiyle COVID-19 verilerini yayımlamayı bırakırken kurallara uyum azalmaya devam ediyordu. Diğer yandan, hukuki uyuşmazlıklar sonuçlanmaya başladı. Anayasa Mahkemesi kararına (Anayasa Mahkemesi, 2023) istinaden Temmuz 2023'te çıkarılan 7456 Sayılı Kanun ödenmiş para cezalarının iadesini düzenledi. İşverenin işçiyi aşı ve teste zorlaması ve işten tazminat-sız çıkarmasının Anayasa'nın 13'üncü ve 17'nci maddelerine aykırı olduğu yargı kararıyla tespit edildi (Anadolu Ajansı, 2023). Salgınla mücadele genelgelerinin hukuki olmadığı, temel hak ve özgürlüklerle çeliştiği ve mağduriyetlere sebep olduğu eleştirilerini sosyal medyada paylaştığı için 2021'de açığa alınan bir savcı görevine iade edildi (Yeni Şafak, 2021; Birgün, 2023b).

2024 yılında, aşuların COVID-19 varyantlarına karşı etkili olup olmadığı tartışmaları devam etti. Sağlık meslek örgütleri, test uygulaması kaldırıldığı için varyantların tespit edilemediğini, yaşlılar ile kronik hastaların risk altında olduğunu açıklıyordu (Cumhuriyet, 2024b). Ayrıca, COVID-19'a karşı tedavi, aşı tedarik ve geliştirme süreçleriyle ilgili tartışmalar da gelişti. Örneğin, 2020 yılında Diyarbakır'da başlatılan ancak durdurulan ışın tedavisi (Türk Işını) çalışmasına hastaların bilmeden katıldığı ileri sürülürken Türk Tabipleri Birliği, Temmuz 2024'de Sağlık Bakanlığından bu konuda bilgi talep etmişti (Türk Tabipleri Birliği, 2024).

Sonuç olarak; salgınla mücadelede mevcut rutinlerin geçici olarak değişimi amaçlanmıştır. Bu süreçte bilgi paylaşımı, hesap verebilirlik, yerelleştirilmiş uygulamalar, teşvikler, eşitsizlikler, hukuki uyuşmazlıklar ve toplumsal kültür öne çıkmıştır. Alışkanlıklar, önyargılar, çalışma yaşamı ve geçinme kaygıları rutinlerin değişimini sınırlamıştır. Uzmanlık sistemleri (merkezi idare, belediyeler, meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri) arasındaki çatışmalar da toplumsal güven ve kurallara uyma davranışını olumsuz etkilemiştir. Kontrol, denetim ve yaptırımlar olsa da, ekonomik koşullar ve rutinleri sürdürme isteği bunların etkinliğini sınırlamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de kamu yönetiminin COVID-19 salgınıyla mücadelesi, 2020 Ocak ayında Bilim Kurulunun oluşturulmasıyla başlatılmıştır. Yurttaşların yaşamlarında öngörülebilir ilişkiler kurmalarına, rutinlerini sürdürmelerine ve değişimlere uyum sağlamalarına imkan veren bilgi ve beceri birikimi olarak kamu yönetimi, bir uzmanlık sistemi olarak işlemiştir. Böylece, salgınla mücadelenin gerektirdiği rutin değişimlerini sağlamaya dönük karar ve eylemleriyle yurttaşların ontolojik güvenliğini etkilemiştir. Bu kapsamda çalışma, Türk kamu yönetiminin salgınla mücadelesini ontolojik güvenlik çerçevesinde ve uzmanlık sistemlerinin güvenilirliği üzerinden incelemiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar ve başlıca politika önerileri aşağıdadır.

Kamu yönetiminin değişim ve belirsizliğe yaklaşımı, zamanla azalsa da bir öngörülemezlikle biçimlenmiştir. Bulaşıcılığı yüksek ve öldürücü bir virüsün varlığı, zaman baskısı ve sürekli değişen bilginin yarattığı belirsizlik altında önlemler uygulanmıştır. Süratli ve isabetli karar alma, örgütlenme ve işleyişi uyarılma salgınla mücadelede öne çıkmıştır. Öngörülemezliğin kapasiteyi sınırladığı, kapasite (bilgi ve beceri) artışına bağlı olarak öngörülemezliğin azaldığı söylenebilir. Ontolojik güvenlik açısından, salgınla mücadelede belirsizliğin azaltılmasında yurttaşlarla işbirliği önemli bir politika bileşeni olarak belirlemiştir. Değişim ve belirsizliğe yaklaşım, bu işbirliğinin söylem ve uygulanma biçimiyle görünür hale gelmiş, siyasi tercihler ve toplumsal kültürel bileşenler bunlara yön vermiştir. Özellikle savaş, seferberlik, düşman, kaos, varoluş mücadelesi gibi söylemler ile milli ve manevi değerlere gönderme yapılmıştır.

Kamu yönetiminin değişim ve belirsizlikle başa çıkma kapasitesi, siyasi tercihler ile sağlık hizmetlerinin yeteneklerine bağlı kalmıştır. Sağlık hizmetleri için vaka sayısı birincil ölçüt olarak alındığından yurttaşların önlemlere uyma(ma) davranışı belirleyici olmuş; bu davranış ontolojik güvenlik durumuna göre değişmiş-

tir. Bu anlamda, politika süreçlerinde yurttaşların tutum ve davranışlarına ait ölçüt veya göstergelerin kullanımına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Davranış biçimini belirleyen ekonomik, toplumsal veya psikolojik nesnel ve öznel koşulların (kök nedenlerin) analize katılması derinlemesine analiz için gerekli görülmektedir. Türkiye örneğinde, sadece çalışma yaşamına dair kaygılar değil toplumsal rutinlerin, inanışların veya önyargıların salgınla mücadele üzerindeki etkileri de deneyimlenmiştir. Salgınla mücadelede, kamu yönetiminin kapasitesi karar alma süreçleri üzerinden gözlenebilmektedir. Kararların bilimsel bilgiye mi siyasi tercihlere göre mi alındığı, katılımcı, çelişkili veya aşırı değişken olup olmadığı, ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığı, eşitsizliklere ve hukuki uyuşmazlıklara yol açıp açmadığı gibi etmenler bu kapasiteyi ve onun önemli bir bileşeni olan ve uyma(ma) davranışıyla doğrudan ilişkili yurttaş güvenini etkilemiştir.

Kamu yönetimi-yurttaş ilişkisi, önlemlere uyumun ve rutin değişiminin sağlanmasına yönelik çabalarla biçimlenmiştir. Bu maksatla, zor kullanımı yanında biçimsel olmayan, gönüllülük esasına, ikna ve farkındalık yoluyla teşvik etmeye dayanan yöntemler kullanılmıştır. Salgınla mücadelenin çeşitli bileşenlerine ilişkin bilgi paylaşımı, şeffaflık ve hesap verebilirlik, yerel uygulamalar, resmi ve resmi olmayan alanların iç içe geçtiği bir politika süreci yürütülmüştür. Toplumsal kültürün bileşenleri (alışkanlıklar, gelenekler, davranış kalıpları, ortak geçmiş gibi) ve toplumun farklı kesimlerinin kendilerine özgü ihtiyaçları bu sürece yön vermiştir. Ancak, karar ve uygulamalardan doğan eşitsizlikler ve uyuşmazlıklar, kurallara uyumu ve ontolojik güvenliğin yeni dengesi açısından istenen rutin değişimini sınırlamıştır. Ontolojik güvenliği, kamu yönetimindeki ve kamu yönetimi ile sivil toplum/meslek örgütleri arasındaki çatışmalar da olumsuz etkilemiştir. Siyasi tercih ve öncelik farklılıkları, bilgi açığı, rekabet veya görüş ayrılıklarından doğan bu çatışmalar, uzmanlık sistemlerinin güvenilirliğini zayıflatıcı nitelik taşımaktadır.

Araştırmanın bulgu ve sonuçlarına göre başlıca politika önerileri şunlardır:

- Karar ve uygulamaların toplumda muhtemel davranışsal sonuçları ile eşitsizlik ve hukuki uyuşmazlıkları öngörecektir sistematik analizler yapılması,
- Karar ve uygulamaların diğer kamu hizmetleri üzerindeki etkilerinin öngörülmesi,
- Başta kamu-özel ortaklığında şeffaflık ve hesap verebilirlik sorunlarına karşı önlem alınması,
- Kamu personelinin politikaları uygulama davranışı önündeki engellere (çalışma koşulları) ve motivasyon unsurlarına (özlük hakları) yönelik sistematik analizler yapılması,
- Çatışan önceliklerin olduğu koşullar (örneğin sağlık ve ekonomi) için kamusal karar alma süreçlerinin güçlendirilmesi,
- Politika uygulamalarında hem merkezi idare içinde hem de merkez-yerel arasındaki eşgüdüm, bilgi paylaşımı ve işbirliği önündeki muhtemel engellerin tanımlanması,
- Kriz koşullarında ortaya çıkabilecek ulusal ve uluslararası temin ve tedarik sorunlarını öngörecektir sistematik bir analizin standartlaştırılması.

Son tahlilde, ontolojik güvenlik ve onun bileşeni uzmanlık sistemlerinin güvenilirliği, kamu yönetimi ve politikaları açısından analizlere dahil edilmesi gereken bir boyut olarak öne çıkmaktadır. Yurttaş davranışlarını kavramaya çalışan yöntemlerin yaygınlaştığı günümüzde ("Behavioural Science", 2024), kamu yönetimi ve politikaları ile yurttaşların algı, tutum ve davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi ihtiyacı COVID-19 salgını koşullarında daha da belirgin hale gelmiştir. Sonraki araştırmalarda, yurttaşların salgınla mücadele sürecine güveni, önlemlere uyma(ma) davranışı, karar ve uygulamaların kabulü ve meşruiyeti gibi konuların ontolojik güvenlik çerçevesinde incelenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Agius, C., Rosamond, A. B. ve Kinnvall, C. (2020). Populism, ontological insecurity and gendered nationalism: Masculinity, climate denial and Covid-19. *Politics, Religion & Ideology*, 21(4), 432-450. doi: 10.1080/21567689.2020.1851871
- Ali I., Sadique, S. ve Ali, S. (2021). COVID-19 and vaccination campaigns as “western plots” in Pakistan: Government policies, (geo-)politics, local perceptions, and beliefs. *Front. Sociol.*, 23(6), 608979. doi: 10.3389/fsoc.2021.608979
- Allanjawi, K. M., Yazdanparast, A. ve Alhenawi, Y. (2024). Consumer financial planning in the post-Covid-19 era: The role of emotional and economic vulnerability. *Journal of Consumer Behaviour*, 23(2), 976-986. doi: 10.1002/cb.2257
- Anadolu Ajansı (2020a, Mart 26). *Kovid-19 salgını: Küreselleşme karantinada*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-salgini-kuresellesme-karantinada/1780267>
- Anadolu Ajansı (2020b, Nisan 04). *Sağlık bakanı Koca: 63 kişi daha Kovid-19 nedeniyle hayatını kaybetti*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/saglik-bakani-koca-63-kisi-daha-kovid-19-nedeniyle-hayatini-kaybetti/1788368>
- Anadolu Ajansı (2020c, Nisan 04). *Sağlık Bakanı Koca: 63 kişi daha Kovid-19 nedeniyle hayatını kaybetti*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/saglik-bakani-koca-63-kisi-daha-kovid-19-nedeniyle-hayatini-kaybetti/1788368>
- Anadolu Ajansı (2020ç, Ekim 02). *CHP Sözcüsü Öztrak: Kovid-19 verilerinin bilim kurulu sözcüleri tarafından açıklanması büyük önem taşımaktadır*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/chp-sozcusu-oztrak-kovid-19-verilerinin-bilim-kurulu-sozculeri-tarafindan-aciklanmasi-buyuk-onem-tasimaktadır/1993691>
- Anadolu Ajansı (2020d, Mart 30). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kovid 19 ile mücadelemizi milletimizle birlikte kararlılıkla sürdürüyoruz*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/cumhurbaskani-erdogan-kovid-19-ile-mucadelemizi-milletimizle-birlikte-kararlilikla-surduruyoruz/1782452>
- Anadolu Ajansı (2020e, Eylül 18). *Ailelere, okula gidecek çocuklara Kovid-19 tedbirlerini uygulamalı gösterin uyarısı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/ailelere-okula-gidecek-cocuklara-kovid-19-tedbirlerini-uygulamali-gosterin-uyarisi-/1977539>
- Anadolu Ajansı (2021a, Aralık 22). *TURKOVAC acil kullanım onayı aldı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkovac-acil-kullanim-onayi-aldi/2454541>
- Anadolu Ajansı (2021b, Kasım 03). *Gönüllüler yerli aşı TURKOVAC'ı güvenilir buluyor*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/gonulluler-yerli-asi-turkovaci-guvenilir-buluyor-/2410550>
- Anadolu Ajansı (2023, Ekim 31). *Mahkeme, pandemide PCR testi yaptırmadığı için işten çıkarılan çalışanı haklı buldu*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mahkeme-pandemide-pcr-testi-yaptirmadigi-icin-isten-cikarilan-calisani-hakli-buldu/3038543>
- Anadolu Ajansı. (2024). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: www.aa.com.tr
- Anayasa Mahkemesi. (2023, Mayıs 24). *Covid-19 kapsamında tahsil edilmiş olan idari para cezalarının iade edilmemesini öngören kuralın eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptali*. Erişim adresi: <https://www.anayasa.gov.tr/>
- Angelou, A., Ladi, S., Panagiotatou, D. ve Tsagkroni, V. (2024). Paths to trust: Explaining citizens' trust to experts and evidence-informed policymaking during the COVID-19 pandemic. *Public Administration*, 102, 1008-1025. doi: 10.1111/padm.12962
- Ansell, C., Sørensen, E. ve Torfing, J. (2021). The COVID-19 pandemic as a game changer for public administration and leadership? The need for robust governance responses to turbulent problems. *Public Management Review*, 23(7), 949-960. doi: 10.1080/14719037.2020.1820272
- Aydın-Düzgit, S., Kutlay, M. ve Keyman, E. F. (2024). State capacity and populist rule in times of uncertainty: COVID-19 response in South Korea, Brazil, and Turkey. *Globalizations*, 21(4), 684-704. doi: 10.1080/14747731.2023.2256567
- Banks, G. (2014). Restoring trust in public policy: What role for the public service? *Australian Journal of Public Administration*, 73(1), 1-13. doi: 10.1111/1467-8500.12053
- Banwell, C., Williamson, R., Batterham, P., Leach, L., LaBond, C., Cleave, A. L., Olsen, A., Philips, C., Zhao, Y., Doan, T. ve Walsh, E. (2023). Liminality and insecurity: A qualitative study of young adults' vulnerabilities during the first twelve months of COVID-19 in Australia. *SSM-Qualitative Research in Health*, 3, 100260. doi: 10.1016/j.ssmqr.2023.100260
- Bayır, B., Yağız, F. N. Çat, R. ve Çat, G. (2023). Toplumdaki bireylerin aşı uygulamalarına karşı tutumları ile Covid-19 salgını sonrası tutumlarının belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(1), 38-48. doi: 10.46237/amusbfd.1001403
- BBC (2020, Ekim 02). *Koronavirüs: BBC Türkçe'ye konuşan bilim kurulu üyeleri, sağlık bakanı koca'nın 'her vaka hasta değildir' açıklaması hakkında ne düşünüyor?* Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54391859>

- Beck, U. (1994). *Reflexive modernization*. Cambridge: Polity Press.
- Behavioural Science. (2024, Haziran 25). *Organisation for Economic Co-operation and Development*. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/behavioural-science.html>
- Bengtsson, R. ve Brommesson, D. (2022). Institutional trust and emergency preparedness: Perceptions of Covid 19 crisis management in Sweden. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 30, 481-491. doi: 10.1111/1468-5973.12391
- Bergeot, J. ve Jusot, F. (2024). Risk, time preferences, trustworthiness and COVID-19 preventive behavior: evidence from France. *The European Journal of Health Economics*, 25, 91-101. doi: 10.1007/s10198-023-01573-y
- Birgün (2020, Mayıs 05). *Saray'ın maske çelişkisi: İki gün arayla iki farklı açıklama*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/saray-in-maske-celiskisi-iki-gun-arayla-iki-farkli-aciklama-299626>
- Birgün (2021, Ağustos 12). İzmir'de sahte aşı kartı hazırladığı iddia edilen hemşire gözaltına alındı. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/izmir-de-sahte-asi-karti-hazirladigi-iddia-edilen-hemsire-gozaltina-alindi-354989>
- Birgün (2022a, Temmuz 26). *Hastane yoğunluğu testleri vurdu*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/hastane-yogunlugu-testleri-vurdu-396603>
- Birgün (2022b, Ocak 09). *TTB'den Turkovac açıklaması: Aşı tereddüdü vurgusu*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/ttb-den-turkovac-aciklamasi-asi-tereddudu-vurgusu-372453>
- Birgün (2022c, Ocak 15). *TTB'den bilim Kurulu'ndan çıkan kararlara tepki: Sorumluları istifaya davet ediyoruz*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/ttb-den-bilim-kurulu-ndan-cikan-kararlara-tepki-sorumlulari-istifaya-davet-ediyoruz-373329>
- Birgün (2022ç, Temmuz 30). *CHP'li İlgezdi, 21 belediye ile bakanlık verilerini karşılaştırdı: Büyük tutarsızlık raporlara yansıdı*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/chp-li-ilgezdi-21-belediye-ile-bakanlik-verilerini-karsilastirdi-buyuk-tutarsizlik-raporlara-yansidi-397268>
- Birgün (2023a, Eylül 06). *Elimizdeki aşular koruyucu değil*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/elimizdeki-asilar-koruyucu-degil-466352>
- Birgün (2023b, Mart 08). *Pandemi kısıtlamalarını eleştiren savcı göreve iade edildi*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/pandemi-kisitlamalarini-elestiren-savci-goreve-iade-edildi-424022>
- Birgün (2024a). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net>
- Birgün (2024b, Ocak 08). *Salgın ile ilgili gerekli önlemler alınmıyor*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/salgin-ile-igli-gerekli-onlemler-alinmiyor-496631>
- Brown, P., Newton, D., Armitage, R., Monchuk, L. ve Robson, B. (2023). Locked down: Ontological security and the experience of COVID-19 while living in poor-quality housing. *Journal of Community Psychology*, 51, 2509-2529. doi: 10.1002/jcop.22883
- Browning, C. S. ve Joenniemi, P. (2017). *Ontological security, self-articulation and the securitization of identity*. *Cooperation and Conflict*, 52(1), 31-47. doi: 10.1177/0010836716653161
- Byaruhanga, R. (2020). The impact of Covid-19 on securitisation of migration and mobility in the United States. *European Journal of Social Sciences Studies*, 5(6), 95-108. doi: 10.46827/ejsss.v5i6.939
- Cansever, İ. H. ve Şenol, O. (2022). Gelişmiş Ülkelerin Sağlık Sistemleri Verimlilikleri ile Covid-19 Performansları İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 611-628. doi: 10.18037/ausbd.1136367
- Cervi, L., García, F. ve Marín-Lladó, C. (2021). Populism, Twitter, and COVID-19: Narrative, fantasies, and desires. *Social Sciences*, 10(8), 294-311. doi: 10.3390/socsci10080294
- CNN Türk (2024). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com>
- Cumhuriyet (2020a, Nisan 11). *Sokağı çıkma yasağı kararı, bilim kurulu üyelerini istifanın eşğine getirdiği iddiası*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sokagi-cikma-yasagi-karari-bilim-kurulu-uyelerini-istifanin-esigine-getirdigi-iddiasi-1732571>
- Cumhuriyet (2022a, Nisan 20). *Bilim kurulu üyesi prof. dr. şener: Her 10 hastadan 1'inde 'post Covid-19' sendromuna rastlanıyor*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/bilim-kurulu-uyesi-prof-dr-sener-her-10-hastadan-1inde-post-covid-19-sendromuna-rastlaniyor-1927789?ut%E2%80%A6>
- Cumhuriyet (2022b, Temmuz 14). *Prof. Dr. Mehmet Ceyhan: Koronavirüs vaka sayıları eksik dedi, gerçek veriyi açıkladı*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/saglik/prof-dr-mehmet-ceyhan-koronavirus-vaka-sayilari-eksik-dedi-gercek-veriyi-acikladi-1957962>

- Cumhuriyet (2023, Eylül 21). *Prof. dr. şenol pirola varyantına karşı uyardı: 2-3 ay içinde önlem alınması gerebilir*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/prof-dr-senol-pirona-varyantina-karsi-uyardi-2-3-ay-icinde-onlem-alinmasi-gerebilir-2121756>
- Cumhuriyet (2024a). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr>
- Cumhuriyet (2024b, Ocak 12). *Yoğun bakım üniteleri neden dolu? doktorlar mevcut salgın için ne diyor, neler öneriyor?* Erişim adresi: https://www.cumhuriyet.com.tr/saglik/yogun-bakim-uniteleri-neden-dolu-doktorlar-mevcut-salgin-icin-ne-2162011?utm_campaign=Cumhuriyet&u%E2%80%A6
- Cumhuriyet (2024c, Ağustos 06). *DSÖ'den Covid-19 açıklaması: Vaka sayısı artıyor*. Erişim adresi: https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/dsoden-covid-19-aciklamasi-vaka-sayisi-artiyor-2235157?utm_source=Anasayfa&utm_campaign=Cumhuriyet&u%E2%80%A6
- Cumhuriyet Halk Partisi (2020, Haziran 12). *CHP sözcüsü Öztrak: Saray, bilim kurulu'nu değil, gönül kurulu'nu dinliyor*. Erişim adresi: <https://chp.org.tr/haberler/>
- Cumhuriyet Halk Partisi (2021, Mayıs 07). *CHP sözcüsü Öztrak gizli tutulan aşı sözleşmesini açıkladı*. Erişim adresi: <https://chp.org.tr/haberler/>
- Cumhuriyet Halk Partisi (2022, Temmuz 01). *CHP covid-19 danışma kurulu: Pandeminin 30. ayında virüs geri döndü, "müsterih" olmak değil önlem almak zaman!* Erişim adresi: <https://chp.org.tr/haberler/>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2020, Nisan 20). *Biz bize yeteriz Türkiye'm*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/edirne/duyurular/biz-bize-yeteriz-turkiyem/>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2021, Mart 10). *Uzaktan çalışmanın usul ve esaslarını belirleyen uzaktan çalışma yönetmeliği yürürlüğe girdi*. Erişim adresi: <https://www.csgb.gov.tr/cgm/haberler/>
- Çilingir, S. (2021). The Covid-19 crisis: Opportunity or threat for populist radical right parties in Europe? *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 805-826. doi: 10.18037/ausbd.1001658
- David, J. H. ve Lauren, H. H. (2014). Public trust in government administrators: Explaining citizen perceptions of trustworthiness and competence. *Public Integrity*, 16(1), 53-75. doi: 10.2753/PIN1099-9922160103
- Deng, Y., Li, H. ve Park, M. (2022). Emotional experiences of COVID-19 patients in China: A qualitative study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15), 9491-9512. doi: 10.3390/ijerph19159491
- Devlet Malzeme Ofisi. (2022). *Devlet Malzeme Ofisi 2021 yılı faaliyet raporu*. Erişim adresi: <https://www.dmo.gov.tr/>
- Di Mascio, F., Natalini, A. ve Cacciatore, F. (2020). Public administration and creeping crises: Insights from COVID-19 pandemic in Italy. *The American Review of Public Administration*, 50(6-7), 621-627. doi: 10.1177/0275074020941735
- Din İşleri Yüksek Kurulu (2021). *Toplum sağlığını tehdit eden salgın hastalıklara karşı aşı yaptırmamak kul ve kamu hakkı ihlali olarak değerlendirilebilir mi?* Erişim adresi: <https://kurul.diyenet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/38861/>
- Długosz, P. ve Zoska, Y. V. (2020). The impact of the Covid-19 pandemic on the psychosocial condition of students in Poland and Ukraine. *Pedagogika Społeczna*, 4(78), 59-71. doi: 10.35464/1642-672X.PS.2020.4.05
- Doğan, A. C. (2024). Covid-19 salgını döneminde kiracı tahliyeleri ile ilgili olarak ABD'de uygulanan politikaların değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 65, 351-374.
- Duarte, D. E. ve Valença, M. M. (2021). Securitising Covid-19?: The politics of global health and the limits of the Copenhagen School. *Contexto Internacional*, 43(2), 235-257. doi: 10.1590/S0102-8529.2019430200001
- Elhadad, M. K., Li, K. F. ve Gebali, F. (2020). Detecting misleading information on Covid-19. *IEEE Access*, 8, 165201-165215. doi: 10.1109/ACCESS.2020.3022867
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2020, Eylül 14). *Covid-19 salgını döneminde alkol denetimleri*. Erişim adresi: <https://www.egm.gov.tr/covid-19-salgin-doneminde-alkol-denetimleri>
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2021, Kasım 14). *Tüm acil numaralar 112'de toplandı*. Erişim adresi: <https://www.egm.gov.tr/tum-acil-numaralar-112de-toplandi-merkezicerik#>
- Enria, L., Waterlow, N., Eggo, R. M., Rogers, N. T., Brindle, H., Lees, S. ve Robert, C. (2021). Trust and transparency in times of crisis: Results from an online survey during the first wave (April 2020) of the COVID-19 epidemic in the UK. *PLoS ONE*, 16(2), e0239247. doi: 10.1371/journal.pone.0239247

- Esaiasson, P., Sohlberg, J., Ghersetti, M. ve Johansson, B. (2021). How the coronavirus crisis affects citizen trust in institutions and in unknown others: Evidence from the Swedish experiment. *European Journal of Political Research*, 60(3), 748-760. doi: 10.1111/1475-6765.12419
- European Commission. (2017). *Trust at risk: Implications for EU policies and institutions*. Erişim adresi: <https://op.europa.eu/>
- Evrensel (2023, Eylül 25). *CHP'li Emir: Turkovac'ın üretimini taşeronlara veren bakanlık şirketi batmak üzere*. Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/499735/chpli-emir-turkovacin-uretimini-taserona-veren-bakanlik-sirketi-batmak-uzere>
- Evrensel (2024). *Arama: Koronavirüs, Covid-19, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.evrensel.net>
- Fawaz, R. S., Bourliataux-Lajoinie, S., Roessner, A. ve Okazaki, S. (2023). What do we know about consumers' ontological security in disaster scenarios? *International Journal of Consumer Studies*, 47(4), 1483-1499. doi: 10.1111/ijcs.12926
- Fersch, B., Schneider-Kamp, A. ve Breidahl, K. N. (2022). Anxiety and trust in times of health crisis: How parents navigated health risks during the early phases of the COVID-19 pandemic in Denmark. *Health, Risk & Society*, 24(1-2), 36-53. doi: 10.1080/13698575.2022.2028743
- Flockhart, T. (2020). Is this the end? Resilience, ontological security, and the crisis of the liberal international order. *Contemporary Security Policy*, 41(2), 215-240. doi: 10.1080/13523260.2020.1723966
- Gamkrelidze, T. (2022). Covid-19 in Georgia: State emergency as political non-law and its impact on pluralism. *Democracy and Security*, 18(1), 67-89. doi: 10.1080/17419166.2021.1972288
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. USA: Stanford University Press.
- Giordani, R. C. F., Giolo, S. R., Da Silva, M. Z. ve Muhl, C. (2022). Risk perception of COVID-19: Susceptibility and severity perceived by the Brazilian population. *Journal of Health Psychology*, 27(6), 1365-1378. doi: 10.1177/13591053211044536
- Goode, J. P., Stroup, D. R. ve Gaufman, E. (2022). Everyday nationalism in unsettled times: In search of normality during pandemic. *Nationalities Papers*, 50(1), 61-85. doi: 10.1017/nps.2020.40
- Gozgor, G. (2022). Global evidence on the determinants of public trust in governments during the COVID-19. *Applied Research in Quality of Life*, 17, 559-578. doi: 10.1007/s11482-020-09902-6
- Gozzo, S. ve D'Agata, R. (2023). COVID-19 policies and the arising of debate on twitter. *Front. Sociol.*, 7, 1106393. doi: 10.3389/fsoc.2022.1106393
- Gözler, K. (2020, Kasım 03). *Sağlık personeline getirilen istifa yasağı hukuka uygun mu?* Erişim adresi: <https://www.anayasa.gen.tr/istifa-yasagi.htm>
- Grimmelikhuijsen, S., Jilke, S., Olsen, A. L. ve Tummers, L. (2017). Behavioral public administration: Combining insights from public administration and psychology. *Public Administration Review*, 77(1), 45-56. doi: 10.1111/puar.12609
- Gustafsson, K. ve Krickel-Choi, N. C. (2020). Returning to the roots of ontological security: Insights from the existentialist anxiety literature. *European Journal of International Relations*, 26(3), 875-895. doi: 10.1177/13540661209270
- Haberler.Com (2024). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.haberler.com>
- HaberTurk (2022, Nisan 27). *Bilim kurulu toplantısı kararları açıklandı! İşte 26 nisan bilim kurulu toplantısı sonuçları*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/son-dakika-bilim-kurulu-toplantisi-kararlari-aciklandi-mi-26-nisan-2022-bilim-kurulu-toplantisi-kararlari-ve-sonuclari-3420879>
- HaberTurk (2024). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com>
- Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (2020, Ağustos 06). *Halk sağlığı uzmanları derneği'nin covid-19 süreci ile ilgili görüşleri-6*. Erişim adresi: <https://korona.hasuder.org.tr/halk-sagligi-uzmanlari-derneginin-covid-19-sureci-ile-ilgili-gorusleri-6/>
- Harel-Shalev, A. ve Kook, R. (2021) Ontological security, trauma and violence, and the protection of women: Polygamy among minority communities. *Front. Psychol.*, 12, 743478. doi: 10.3389/fpsyg.2021.743478
- Harrison, M. ve Lancaster, K. (2022). "A matter of time": Evidence-making temporalities of vaccine development in the COVID-19 media landscape. *Time & Society*, 31(1), 132-154. doi: 10.1177/0961463X211032201
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2022). *2021 yılı kamu işletmeleri raporu*. Erişim adresi: <https://ms.hmb.gov.tr/>
- Horne, R., Willand, N., Dorignon, L. ve Middha, B. (2020). *The lived experience of COVID-19: Housing and household resilience* (AHURI Final Report No. 345). Erişim adresi: <https://www.ahuri.edu.au/research/final-reports/345>
- Huysmans, J. (1998). Security! what do you mean?: From concept to thick signifier. *European Journal of International Relations*, 4(2), 226-255. doi: 10.1177/1354066198004002004

- Hürriyet (2024). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr>
- Igwe, P. A., Ochianwata, C., Ochianwata, N., Adeyeye, J. O., Ikor, I. M., Nwakpu, S. E., Egbo, O. P., Onyishi, I. E., Vincent, O., Nwekpa, K. C., Nwakpu, K. O., Adeoye, A. A., Odika, P. O., Fakah, H., Ogunnaike, O. O. ve Umemezia, E. I. (2020). Solidarity and social behaviour: How did this help communities to manage COVID-19 pandemic? *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(9/10), 1183-1200. doi: 10.1108/IJSSP-07-2020-0276
- Irmak, N. ve Duğan, Ö. (2022). Kriz iletişimde güven inşa etmenin rolü: COVID-19 pandemi sürecinde Sağlık Bakanlığı'nın açıklamaları üzerine bir araştırma. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 9, 1-10.
- İçişleri Bakanlığı (2020a, Mart 24). *65 yaş üstü vatandaşlarımızın ihtiyaçları vefa sosyal destek grupları tarafından karşılanmaya başlandı*. Erişim adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ustu-vatandaslarimizin- ihtiyaclari-vefa-sosyal-destek-gruplari- tarafindan-karsilaniyor>
- İçişleri Bakanlığı. (2020b, Ağustos 19). *İSDEM (İl İlçe salgın denetim merkezi) uygulaması*. Erişim adresi: <https://www.112.gov.tr/isdem-ililce-salgin-denetim-merkezi-uygulamasi>
- İçişleri Bakanlığı (2020c, Mart 29). *HES uygulaması hayata geçirildi*. Erişim adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/hes-uygulamasi-ha-yata-gecirildi#>
- İletişim Başkanlığı (2020a, Nisan 27). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Küresel bir felaket halini alan Covid-19 hastalığının üstesinden gelecek, inşallah Ramazan'ın sonunda çifte bayram yapmayı niyaz ediyoruz*. Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/>
- İletişim Başkanlığı (2020a, Nisan 30). *Türkiye'nin koronavirüsle etkin mücadelesi*. Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/>
- İletişim Başkanlığı (2020b, Mart 30). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Milli dayanışma kampanyasını başlatıyoruz*. Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/Haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-milli-dayanisma-kampanyasini-baslatiyoruz>
- İletişim Başkanlığı (2022, Nisan 26). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: 3 yıldır uygulanan kapalı mekânlardaki maske kullanma zorunluluğu tümüyle kaldırılmıştır*. Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-3-yildir-uygulanan-kapali-mekanalardaki-maske-kullanma-zorunlulugu-tumuyle-kaldirilmistir>
- İnan, H. Z. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde okul öncesi eğitimin yeniden yapılandırılması. *Milli Eğitim*, 49(1), 831-849. doi: 10.37669/milliegitim.754307
- Jabareen, Y., Eizenberg, E. ve Zilberman, O. (2017). Conceptualizing urban ontological security: 'Being-in-the-city' and its social and spatial dimensions. *Cities*, 68, 1-7. doi: 10.1016/j.cities.2017.05.003
- Karataş, G. G. ve Eke, E. (2024). Covid-19 salgınının birinci basamak sağlık hizmetleri ve aile hekimleri üzerine etkisi. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 6(1), 28-55.
- Kasapoğlu, A. ve Akbal, A. (2020). Relational sociological analysis of uncertainties: The case of COVID-19 in Turkey. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 7(4), 197-228. doi: 10.14738/assrj.74.8116
- Kaya, C., Kartal, M., Gemalmaz, S., Ceylan Batur, S. ve Üzümcüoğlu, Y. (2024). How COVID-19 Changed Consumer Behavior or Trends in Türkiye? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(2), 915-945. doi: 10.16953/deusosbil.1375618
- Kaunert, C. ve Ezeokafor, E. (2022). Ontological securitization of health in Africa: The HIV/AIDS, Ebola and COVID-19 pandemics and the foreign virus. *Social Sciences*, 11(8), 1-16. doi: 10.3390/socsci11080352
- Kılıç, E. (2021). Covid-19 ile mücadelede davranışsal kamu politikası aracı olarak dinin yeri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39, 123-134.
- Kinvall, C. (2004). Globalization and religious nationalism: Self, identity, and search for the ontological security. *Political Psychology*, 25(5), 741-767. doi: 10.1111/j.1467-9221.2004.00396.x
- Kirk, J. (2023). 'The cure cannot be worse than the problem': Securitising the securitisation of COVID-19 in the USA. *Contemporary Politics*, 29(2), 141-160. doi: 10.1080/13569775.2022.2095762
- Kol, E. ve Topgül, S. (2021). COVID-19 pandemisinin sağlık çalışanları açısından iş kazası ve meslek hastalığı olarak değerlendirilmesi. *Enderun Dergisi*, 5(2), 165-195.
- Krahmann, E. (2018). The market for ontological security. *European Security*, 27(3), 356-373. doi: 10.1080/09662839.2018.1497983
- Krickel-Choi, N. C. (2022). The concept of anxiety in ontological security studies. *International Studies Review*, 24(3), viac013. doi: 10.1093/isr/viac013

- Kyea, B. ve Hwang, S. J. (2020). Social trust in the midst of pandemic crisis: Implications from COVID-19 of South Korea. *Research in Social Stratification and Mobility*, 68, 100523. doi: 10.1016/j.rssm.2020.100523
- Laing, R. D. (1960). *The divided self: An existential study in sanity and madness*. Harmondsworth: Penguin.
- Larsson, O. L. (2022). The Swedish Covid-19 strategy and voluntary compliance: Failed securitisation or constitutional security management? *European Journal of International Security*, 7, 226-247. doi: 10.1017/eis.2021.26
- Leary, R. B., Mesler, R. M., Simpson, B., Meng, M. D. ve Montford, W. (2022). Effects of perceived scarcity on COVID-19 consumer stimulus spending: The roles of ontological insecurity and mutability in predicting prosocial outcomes. *Journal of Consumer Affairs*, 56(3), 1046-1061. doi: 10.1111/joca.12452
- Lee, E. ve Johnstone, M. (2021). Resisting politics of authoritarian populism during COVID-19, reclaiming democracy and narrative justice: Centering critical thinking in social work. *International Social Work*, 64(5), 716-730. doi: 10.1177/00208728211011627
- Liu, J., Shahab, Y. ve Hoque, H. (2022). Government response measures and public trust during the COVID-19 pandemic: Evidence from around the world. *British Journal of Management*, 33, 571-602. doi: 10.1111/1467-8551.12577
- Lohmeyer, B. A. ve Taylor, N. (2021). War, heroes and sacrifice: Masking neoliberal violence during the COVID-19 pandemic. *Australia Critical Sociology*, 47(4-5), 625-639. doi: 10.1177/0896920520975824
- Lucchini, F. ve Marzulli, M. (2022). The scientific controversy on Covid-19 and the image of science as an expert system: Comparing the debate in Italy and UK. *Partecipazione e Conflitto*, 15(3), 530-547. doi: 10.1285/i20356609v15i3p530
- Meunier, L. (2021). The impact of the COVID-19 crisis on individuals' risk and time preferences. *Economics Bulletin*, 41(3), 1050-1069. Erişim adresi: <https://ideas.repec.org/a/ebl/ecbull/eb-20-00774.html>
- Mourad, A., Srour, A., Harmanani, H., Jenainati, C. ve Arafah, M. (2020). Critical impact of social networks infodemic on defeating coronavirus Covid-19 pandemic: Twitter-based study and research directions. *IEEE Transactions on Network and Service Management*, 17(4), 2145-2155. doi: 10.1109/TNSM.2020.3031034
- Lund, B. ve Ma, J. (2022). Exploring information seeking of rural older adults during the COVID-19 pandemic. *Aslib Journal of Information Management*, 74(1), 54-77. doi: 10.1108/AJIM-04-2021-0118
- Milliyet (2020a, Mart 20). *Bakan Fahrettin Koca Milliyet'in sorularını yanıtladı: Herkes kendi OHAL'ini oluşturursun*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/bakan-fahrettin-koca-milliyetin-sorularini-yanitladi-herkes-kendi-ohalini-olustur-sun-6169718>
- Milliyet (2020b, Nisan 21). *Corona virüs sürecinde kiracı ile ev sahibi anlaşmazsa ne olacak? İşte cevabı*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/corona-virus-surecinde-kiraci-ile-ev-sahibi-anlasmazsa-ne-olacak-iste-cevabi-6194021>
- Milliyet (2022, Mart 11). *Eldiven ve siperlik takmayan polislerin kestiği ceza iptal edildi*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/eldiven-ve-siperlik-takmayan-polislerin-kestigi-ceza-iptal-edildi-6716809>
- Milliyet (2024). *Arama: Covid-19, koronavirus, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr>
- Mizrahi, S., Vigoda-Gadot, E. ve Cohen, N. (2021). How well do they manage a crisis? the government's effectiveness during the COVID-19 pandemic. *Public Administration Review*, 81(6), 1120-1130. doi: 10.1111/puar.13370
- Nath, S. D., Jamshed, K. M. ve Shaikh, J. M. (2022). The impact of the COVID-19 pandemic on subsistence consumers' well-being and coping strategies: Insights from India and Bangladesh. *Journal of Consumer Affairs*, 56(1), 180-210. doi: 10.1111/joca.12440
- Newton, D., Lucock, M., Armitage, R., Monchuk, L. ve Brown, P. (2022). Understanding the mental health impacts of poor quality private-rented housing during the UK's first COVID-19 lockdown. *Health & Place*, 78, 102898. doi: 10.1016/j.healthplace.2022.102898
- NTV (2020, Nisan 01). *Erdoğan: Devlet içinde devlet olmanın bir anlamı yoktur*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogandevlet-icin-devlet-olmanin-bir-anlami-yoktur,66G44paBEE2tMWn1OX8jmw>
- NTV (2021a, Haziran 03). *Erzurum valisi Okay Memiş: Covid-19, Rus ruletine benziyor*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erzurum-valisi-okay-memis-covid-19-rus-ruletine-benziyor,-EmVi-ZohECMETUMOuC-GA>
- NTV (2021b, Eylül 08). *Sahte aşı kartı veya PCR testi kullananlar ne suçlu işliyor, cezası ne?* Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/turkiye/sahte-asi-karti-veya-pcr-testi-kullananlar-ne-sucu-isluyor-cevasi-ne,hxuOADvzs0CoL9_VD7nj-w
- NTV (2021c, Haziran 11). *Bakan Koca'dan BioNTech aşılı için 6saat uyarısı: Randevunuzu aksatmayın*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/saglik/bakan-kocadan-biontech-asisi-icin-uyarirandevunuzu-aksatmayin-israf-olur,igsGaS7k406iCYcd4WU1Hw>

- NTV (2021ç, Ekim 30). *Bilim Kurulu üyesinden kapanma uyarısı*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bilim-kurulu-uyesinden-kapanma-uyarisi,8BNVAvVCLU-wlGXD2An0qQ>
- NTV (2021d, Temmuz 27). İzmir'de iş yerine aşı olmayan giremez yazısı astı. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/izmirde-is-yerine-asi-olmayan-giremezyazisi-asti,mKm1cEmsPEGrc6vUvQNbdQ>
- NTV (2021e, Temmuz 14). *Düğün salonu kaporası ile ilgili mahkemeden emsal karar*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/dugun-salonu-kaporasi-ile-igili-mahkemeden-emsal-karar,C6qtYe1oNkWkBVgej863oQ>
- NTV (2023, Mart 23). *Bilim kurulu üyesi prof. dr. turan: Covid-19 artık ağır mevsimsel grip*. Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/saglik/bilim-kurulu-uyesi-prof-dr-turan-covid-19-artik-agir-mevsimsel-grip,_7FsBO85m0etNsY0TkS4ZA
- NTV (2024). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr>
- Nyashanu, M., Pfende, F. ve Ekpenyong, M. S. (2022). Triggers of mental health problems among frontline healthcare workers during the COVID-19 pandemic in private care homes and domiciliary care agencies: Lived experiences of care workers in the Midlands region, UK. *Health & Social Care in the Community*, 30, 370-376. doi: 10.1111/hsc.13204
- Oakes, M. B. (2023). Ontological insecurity in the post-covid-19 fallout: Using existentialism as a method to develop a psychosocial understanding to a mental health crisis. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 26, 425-432. doi: 10.1007/s11019-023-10157-9
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2017). *Behavioural insights and public policy: Lessons from around the world*. Erişim adresi: https://www.oecd.org/en/publications/behavioural-insights-and-public-policy_9789264270480-en.html
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2019). *Tools and ethics for applied behavioural insights: The BASIC toolkit*. Erişim adresi: https://www.oecd.org/en/publications/tools-and-ethics-for-applied-behavioural-insights-the-basic-toolkit_9ea76a8f-en.html
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2020). *Behavioural insights and organisations: Fostering safety culture*. Erişim adresi: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/behavioural-insights-and-organisations_e6ef217d-en
- Oliver, A. (2023). *A political economy of behavioural public policy*. UK: Cambridge University Press.
- Okatan, Ö. ve Tagay, Ö. (2021). İlkokul velilerinin görüşlerine göre COVID-19 pandemisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 309-328. doi: 10.17860/mersinefd.922991
- Ossai, E. C. (2021). Crises, conflict and cooperation: The two-sided impact of Covid-19 on peace in Nigeria. *African Security*, 14(4), 410-438. doi: 10.1080/19392206.2021.2008138
- Özdoğru, M. (2021). **Öğretmenlerin** vefa sosyal destek ekipleri'nde **görev alma nedenlerine ilişkin görüşleri**. *Temel Eğitim Dergisi*, 3(1), 6-14. doi: 10.52105/temelegitim.3.1.1
- Pellizzoni, L. ve Sena, B. (2021). Preparedness as governmentality. Probing the Italian management of the Covid-19 emergency. *Sociologica*, 15(3), 61-83. doi: 10.6092/issn.1971-8853/13530
- Petridou, E. (2020). Politics and administration in times of crisis: Explaining the Swedish response to the COVID-19 crisis. *European Policy Analysis*, 6(1), 147-158. doi: 10.1002/epa2.1095
- Pietrocola, M., Rodrigues, E., Bercot, F. ve Schnorr, S. (2021). Risk society and science education lessons from the Covid-19 pandemic. *Science & Education*, 30, 209-233. doi: 10.1007/s11191-020-00176-w
- Power, E. R. (2023). Insecure housing and the ongoing search for ontological security: How low-income older women cope. *Housing, Theory and Society*, 40(2), 170-191. doi: 10.1080/14036096.2022.2118370
- Purnell, K. (2021). Bodies coming apart and bodies becoming parts: Widening, deepening, and embodying ontological (in)security in the context of the COVID-19 pandemic. *Global Studies Quarterly*, 1(4), 1-9. doi: 10.1093/isagsq/ksab037
- Pyrozkhov, S. I., Reznikova, O. O., Gnatiuk, S. Ye. ve Kuryata, Ya. E. (2023). Assessing the reliability of complex systems under uncertainty in the context of ensuring national resilience. *Science & Innovation*, 19(4), 3-15. doi: 10.15407/scine19.04.003
- Rebughini, P. (2021). A sociology of anxiety: Western modern legacy and the Covid-19 outbreak. *International Sociology*, 36(4), 554-568. doi: 10.1177/0268580921993325
- Richard, M. ve Koscijew, H. (2022). COVID-19 immunity (or vaccine) passports: A documentary overview and analysis of regimes of health verification within the coronavirus pandemic. *Journal of Documentation*, 78(2), 463-484. doi: 10.1108/JD-04-2021-0079
- Rosdale, C. (2015). Enclosing critique: The limits of ontological security. *International Political Sociology*, 9(4), 369-386. doi: 10.1111/ips.12103

- Sabah (2020, Haziran 17). *Vatandaş zabıtalığa teşvik edilmemeli*. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/melihaltinok/2020/06/17/vatandas-zabitaliga-tesvik-edilmemeli>
- Sabah (2024). *Arama: Covid-19, koronavirus, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr>
- Sağlık Bakanlığı. (2020, Aralık 30). *Aşılardan aracı bir firma vasıtasıyla alındığına yönelik basında çıkan haberlere ilişkin açıklama*. Erişim adresi: <https://www.saglik.gov.tr/TR-77948/asilarin-araci-bir-firma-vasitasi-ile-alindigina-yonelik-basinda-cikan-haberlere-iliskin-aciklama.html>
- Sağlık Bakanlığı (2020, Ekim 27). *Personel işlemleri genelgesi*. Erişim adresi: <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/GENELGE%20izin%20istifa%20emeklilik%20yasaklama%20Ekim%202020.pdf>
- Sağlık Bakanlığı (2024a, Eylül 14). *COVID-19 bilgilendirme platformu*. Erişim adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- Sağlık Bakanlığı (2024b, Kasım 22). *Sağlık bakanlığı 2025 yılı bütçesi TBMM plan bütçe komisyonunda kabul edildi*. Erişim adresi: <https://saglik.gov.tr/TR-106353/saglik-bakanligi-2025-yili-butcesi-tbmm-plan-butce-komisyonunda-kabul-edildi.html>
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2024, Eylül 14). *COVID-19 ile mücadele kapsamında atılan adımlar*. Erişim adresi: <https://www.sanayi.gov.tr/covid-19/asi-ilac-ve-tani-calismalari#kovid-19-turkiye-platformu>
- Schomaker, R. M., Kappler, M. ve Bauer, M. W. (2020). *Citizen's trust in public administration in times of crisis - evidence from the COVID-19 pandemic: Administrative behavior in times of crisis*. P. Joyce, F. Maron ve P. S. Reddy (Ed.), *Good public governance in a global pandemic* (s. 45-55) içinde. Brussels: The International Institute of Administrative Sciences.
- Schütze, C. (2022). Ontological security in times of global transformations? bureaucrats' perceptions on organizational work life and migration. *Political Psychology*, 43(1), 3-21. doi: 10.1111/pops.
- Sen, R., Daly, M., McCulloch, T., Grant, S., Clarke, D. ve Ferrier, C. (2024). Ontological (in)security in early career social work during COVID-19: Experiences in Scotland. *British Journal of Social Work*, 54(3), 995-1013. doi: 10.1093/bjsw/bcad165
- Siegrist, M. ve Zingg, A. (2014). The role of public trust during pandemics: Implications for crisis communication. *European Psychologist*, 19(1), 23-32. doi: 10.1027/1016-9040/a000169
- Singh, P. (2022). How exclusionary nationalism has made the world socially sicker from COVID-19. *Nationalities Papers*, 50(1), 104-117. doi: 10.1017/nps.2021.36
- Silva, G. A. D. ve Higuera, C. D. P. (2021). Political theology and COVID-19: Agamben's critique of science as a new "pandemic religion". *Open Theology*, 7, 501-513. doi: 10.1515/oph-2020-0177
- Silva, K. T. (2020). *Identity, infection and fear: A preliminary analysis of Covid-19: Drivers and responses in Sri Lanka*. Colombo: International Centre for Ethnic Studies.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2020a, Nisan 9). *Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200409-7.htm>
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2020b). *2020/12 sayılı koronavirus genelgesi*. Erişim adresi: <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Kurum/22620739>
- Sözcü (2023, Eylül 28). *Türk tabipler birliği'nden yeni corona varyantı uyarısı*. Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/turk-tabipleri-birliginden-yeni-corona-varyanti-uyarisi-2-wp7812959>
- Sözcü (2024). *Arama: Covid-19, koronavirus, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr>
- Steele, B. J. (2005). Ontological security and the power of self-identity: British neutrality and the American civil war. *Review of International Studies*, 31(3), 519-540. doi: 10.1017/S0260210505006613
- Tanev, A. (2014). Importance of reliability of social systems. *International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*, 1(10), 308-310. Erişim adresi: https://www.ijiset.com/v1s10/IJISSET_V1_I10_41.pdf
- Tekin, H. H., Karip, S. ve Tekin, M. (2022). 18 yaş üstü vatandaşların Covid-19 aşısı karşıtlığı nedenlerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 2094-2111. doi: 10.30798/makuiibf.1097720
- TRT Haber (2020, Kasım 16). *Maske ve mesafe ihlallerine ceza yağıyor*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/maske-ve-mesafe-ihlallerine-ceza-yagiyor-530871.html>
- TRT (2021, Mayıs 29). *Diyanet: Salgında aşısı yaptırmamak kul hakkına girer*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/koronavirus/diyanet-salginda-asi-yaptirmamak-kul-hakkina-girer-584487.html>
- Türk Tabipleri Birliği (2020a, Kasım 02). *Hekimlerin istifası yasaklandı mı?* Erişim adresi: <https://www.ttb.org.tr/>

- Türk Tabipleri Birliği (2020b). *Covid-19 pandemisi iki aylık değerlendirme raporu*. Erişim adresi: <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/covid19-rapor.pdf>
- Türk Tabipleri Birliği (2020c, Ekim 01). *Türk tabipleri birliği olarak 6 aydır söylediklerimizi sayın bakan doğruladı: Turkuaz tablo kara tabloya dönüştü*. Erişim adresi: <https://www.ttb.org.tr/haber>
- Türk Tabipleri Birliği (2020ç, Eylül 20). *TTB covid-19 pandemisi 6. ay değerlendirme raporu*. Erişim adresi: https://www.ttb.org.tr/yayin_goster.php?Guid=42ee49a2-fb2d-11ea-abf2-539a0e741e38
- Türk Tabipleri Birliği (2021, Ağustos 13). *Eylül 2021 için tam zamanlı yüz yüze ve kesintisiz eğitim çağrısı*. Erişim adresi: <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/>
- Türk Tabipleri Birliği. (2024, Temmuz 10). "Türk Işını" adı verilen çalışma ile ilgili iddialar hakkında sağlık bakanlığı'nı yanıt vermeye çağırıyoruz. Erişim adresi: https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=70a2f498-3ead-11ef-a310-69d6f752b286
- Ulloa, I. C., Schröder, D. J. ve Helbrecht, I. (2021). *Subject(ified) strategies for spatial(ised) ontological security in refigured modernity* (SFB 1265 Working Paper, No. 7). Berlin: Technische Universität Berlin.
- Valente, R. ve Pertegas, S. V. (2018). Ontological insecurity and subjective feelings of unsafety: Analysing socially constructed fears in Italy. *Social Science Research*, 71, 160-170. doi: 10.1016/j.ssresearch.2017.11.007
- Van de Walle, S. ve Bouckaert, G. (2003). Public Service Performance and Trust in Government: The Problem of Causality. *International Journal of Public Administration*, 26(8-9), 891-913. doi: 10.1081/PAD-120019352
- Vu, V. T. (2021). Public trust in government and compliance with policy during COVID-19 pandemic: Empirical evidence from Vietnam. *Public Organization Review*, 21, 779-796. doi: 10.1007/s11115-021-00566-w
- Wang, B. (2022). Time, temporality, and (im)mobility: Unpacking the temporal experiences among Chinese international students during the COVID-19. *Population, Space and Place*, 28(5), e2545. doi: 10.1002/psp.2545
- WHO (World Health Organization). (2024a, Ağustos 24). *WHO Covid-19 dashboard*. Erişim adresi: <https://data.who.int/dashboards/covid19>
- WHO (World Health Organization). (2024b, Ağustos 25). *Mpox*. Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mpox>
- Wright, K. A. M., Haastrup, T. ve Guerrina, R. (2021). Ontological (in)security and Covid-19: Reimagining crisis leadership in UK higher education. *Critical Studies on Security*, 9(2), 174-178. doi: 10.1080/21624887.2021.1978648
- Yelkesen, E. ve Bankoğlu, H. D. (2024). Kamu yönetiminde davranışsal yaklaşım ve Birleşik Krallık davranışsal içgörüler ekibi örneği. *AÜSBF Dergisi*, 79(1), 111-135. doi: 10.33630/ausbf.1166292
- Yeni Akit (2024). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.yenakit.com.tr>
- Yeniçağ (2024a). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. Erişim adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr>
- Yeniçağ (2024b, Temmuz 16). *COVID-19'un yeni varyantları Türkiye'de var mı? Prof. Dr. Ceyhan uyardı*. Erişim adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/covid-19un-yeni-varyantlari-turkiyede-var-mi-prof-dr-ceyhan-uyardi-820394h.htm>
- Yeni Şafak (2021, Mayıs 20). *HSK Viranşehir savcısı Eyüp Akbulut'u görevden uzaklaştırdı*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/hsk-viransehir-savcisi-eyup-akbulutu-gorevden-uzaklastirdi-3634189>
- Yeni Şafak (2024). *Arama: Covid-19, koronavirüs, pandemi*. <https://www.yenisafak.com/>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2022). *COVID-19 pandemisi sürecinde kullanılan kitlesel gözetim teknolojilerinin kişisel veriler ve hukukun üstünlüğü açısından değerlendirilmesi*. Ankara: Özgürlük Araştırmaları Derneği.
- Yıldız, M. ve Uzun, M. M. (2020). *Koronavirüsle mücadelede kriz yönetimi ve kamu politikası yapımı*. Ankara: SETA.
- Yıldız, M. (2021). *Kamu siyasaları ve özgürlükler: Covid-19 aşılama siyasaları örneği*. Ankara: Özgürlük Araştırmaları Derneği.
- Yılmaz, V. ve Canbazer, C. (2020). Kamu politikalarına davranışsal yaklaşım ve Türkiye'ye yansımaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1827-1854. doi: 10.33417/tsh.779756
- Yushu, Z. ve Holden, M. (2023). Housing and psychosocial well-being during the COVID-19 pandemic. *Habitat International*, 135, 102812. doi: 10.1016/j.habitatint.2023.102812

Extended Abstract

Purpose: This study investigates public administration's response to COVID-19 pandemic in Turkey in 2020-2024 period through ontological security. The study assumes that that public trust, reliability of expert systems, and ontological security has significant implications on the performance of crisis management. It explores problem areas and debates regarding the COVID-19 pandemic response policy, develop thematic tables, concept maps and policy recommendations. The study designates public administration as an expert system and seeks to contribute to the behavioral public administration, policy, and security studies.

Design and Methodology: This study focuses on the reliability of expert systems within the framework of ontological security. Here, reliability is considered as a prerequisite for public trust in expert systems; it means how accurate, reliable and well these systems work. The study first produces an analytical framework out of conceptual framework and literature review, which consists of the following three main categories: the approach of expert systems to change and uncertainty, the capacity of expert systems to cope with change and uncertainty, and the expert systems-citizen relationship. Data collected from public policy documents and electronic news sources are subjected to content analysis to create categorical coding tables (Annex 1) and concept maps (Annex 2). In the study, public institutions, public administration or the state apparatus in general are considered as expert systems; it is assumed that as the reliability of expert systems increases or decreases, the ontological security of citizens changes in the same direction. The study includes relevant public policy documents and 1,423 news texts belonging to the period 2020-2024 (2020: 503, 2021: 528, 2022: 238, 2023: 115, 2024 [January-September]: 39) in the content analysis. The content analysis relies on a qualitative approach, investigates problem areas and debates across years, and treats the same events and facts as single occurrences instead of frequencies. The coding tables drafted by processing and classifying the data according to the analytical framework demonstrates the problem areas and debates across years. Concept maps abstract the content analysis findings and discussions, and depict the conceptual structure of the research results.

Findings: The study has findings in three categories of the analytical framework. Regarding the expert systems' approach to change, the study finds that a high degree of unpredictability prevailed policy processes. The public administration had to respond to an emergency under time pressure, unprecedented organizational and functional conditions, and the constantly changing information about a highly contagious virus. The virus was described as an invisible enemy, while the fight against the pandemic was presented to society as a struggle for existence. The main goal was to quickly complete vaccination by keeping the number of cases to a minimum and to achieve mass immunity. Under these circumstances, public administration resorted to incremental decisions. Regarding the expert systems capacity to cope with the change and uncertainty, citizens' non-compliance with measures, and concerns about their mental state were influential in designating the type and duration of the measures. Societal routines challenged the expert systems' capacity. Public administration sought cooperation with citizens, encouraged compliance and solidarity, resorted to persuasion and awareness-raising. In addition, efforts to build public trust through nationalistic discourses are salient. The quality of decision-making, research and development came to the forefront. Disinformation, prejudices and abuses have constrained the public administration capacity. Regarding the expert systems-citizens relationship, pandemic response policy sought to change the existing routines at least temporarily to combat the pandemic. In doing so, information sharing, transparency and accountability, localized practices, direct or indirect incentives, inequalities, legal disputes and societal culture proved to be decisive. Citizens' habits, prejudices, and livelihood concerns limited the public administration's performance to convince citizens. Conflicts between expert systems also declined public trust. Though control and sanctions were implemented to encourage changing routines, their effectiveness remained debated in the face of citizens' economic reasons and their desire to maintain social routines.

Research Limitations: The study applies content analysis and develops categorical tables, concept maps, and policy recommendations by processing data collected from public policy documents and electronic open sources. Confidential or undisclosed information as well as inaccessible sources were not included in the analysis.

Implications: Given its findings and inferences, the study reaches some conclusions for scholars and practitioners. First, as unpredictability constrains public administration capacity, effective decision-making and adaptive organization of expert systems are indispensable for pandemic response policies. Cooperation with citizens needs to be accepted as an essential policy component in order to reduce uncertainty. Societal routines and economic concerns seem to have played a major role in compliance with pandemic measures and trust in expert systems. Utilization of national and moral values also found a place in pertinent policies. The capacity of public administration to cope with change and uncertainty depended on the competence of healthcare services as well as political preferences. Arguably, there is a need to use criteria or indicators regarding citizens' attitudes and behaviors in policy processes. It is considered also necessary to explore the root causes of non-compliant behaviors. The factors such as evidence-based decision making, scientific knowledge or political preferences, inclusiveness, contestations, responsiveness, and resulting inequalities and legal disputes, determined the reliability of and public trust in expert systems. The public administration-citizen relationship was shaped by efforts to ensure compliance with intended routine change. While informal or voluntary methods based on persuasion and awareness were used, the constituents of societal culture like habits, traditions, behavioral patterns, common past also guided policy decisions. Conflicts within public administration and between public administration and civil society, inequalities and legal disputes caused unfavorable conditions for expert systems' reliability, public trust, and ontological security. The study suggests that issues such as public trust in the pandemic response, and acceptance and legitimacy of policy decisions and practices be investigated in depth within the framework of ontological security.

Originality: The study applies ontological security concept, in particular its expert systems dimension, for public policy analysis. It offers and uses an analytical framework for future research and policy practices. It contributes to the behavioral public administration, policy, and security studies.

EK 1: 2020 Yılı Kategorik Kodlama Tablosu

Kategori	Alt Kategori	Kodlama
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizliğe Yaklaşım	COVID-19 Salgınına Yorumlama Biçimi	(1) Felaket (2) Düşman (3) Tarihsel kırılma (4) Devlet gücünün sınanması.
	Değişim ve Belirsizlik Tanımları	(1) Yeni hastalık (2) Virüsle ilgili bilgilerin sürekli değişmesi (3) Süresi ve vaka sayısında öngörülemezlik (4) Mevcut aşısı ve tedavisi yok (5) Bulaşıcılığı yüksek (6) Öngörülemeyen davranışsal sonuçlar (temel ihtiyaçlar için marketlerde kalabalık oluşturması; test yaptırmak isteyenlerin hastanelerde yoğunluk oluşturabilmesi) (7) Yurttaşların ruhsal sorunları (8) Test ve tanı araçlarının sınırlılıkları (erişim, güvenilirlik) (9) Semptomların diğer hastalıklarla karıştırılabilmesi (10) Gizli taşıyıcılar
	COVID-19 Salgınıyla Mücadeleyi Yorumlama Biçimi	(1) Halk sağlığı savaşı (2) Her ülke ayrı cephe (3) Tedbir seferberliği (4) Hayati cephe olarak hastaneler (5) Sağlık ordusu olarak sağlık çalışanları
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizlikle Başa Çıkma Kapasitesi	Yeni Rutinler Belirleme	(1) Kolektif kısıtlamalar (kapanma, izolasyon, karantina, seyahatler, yeni normal, kontrollü sosyal hayat, kademeli normalleşme) (2) Kamu hizmeti sunumunda yeni yöntemler (uzaktan eğitim, esnek çalışma, evde bakım) (3) Kırılgan toplumsal kesimlere uyarlanmış rutinler (65 yaş üstü bireyler, gençler, kronik hastalar).
	Yeni Rutinlere Yönelik Hedef Belirleme	(1) Virüsün Türkiye'ye girişini geciktirme (2) Salgını en az kayıpla atlama (3) Salgını en kısa sürede sonlandırma (4) Kitle bağışıklığını en kısa sürede sağlama (5) Ekonomik zararları en azda tutma (6) Sağlık hizmetleri kapasitesini aşan vaka sayısını önleme (7) Yerli aşı ve ilaç geliştirme (8) Yurttaşların önlem ve kurallara uyumunu sağlama.
	Yeni Rutinleri Uygulama Yeteneği	(1) Devlet Kavrayışı: Yurttaşın yanında devlet; yurttaşını ailesi gibi düşünen devlet; devlet ciddiyeti, devlet aklı, Türkiye'nin kadim devlet geleneği. (2) Yönetim Sistemi: Yönetimde ortak akıl ve katılımcı yönetim (muhalafet partileri, meslek kuruluşları, sendikalar); keyfi yönetim; sürekli değişen ve/veya çelişkili kararlar; popülizm, siyasi kayırmacılık ve siyasallaşma; yasama-yürütme işbirliği (3) Kriz Yönetimi: Eşgüdüm, tutarlılık, görev ve yetki çatışmaları; değişen karar ve uygulamalara yönetsel uyum; merkez-yerel işbirliği (bağış, yardım kampanyaları, bilim kurulları); belirsizlik koşullarında bilimsel bilgi ve tavsiyelere dayalı akılcı, optimal ve kurumsal karar alma ve uygulama; sağlık hizmetleri ile temel ihtiyaçlara erişimde süreklilik ve öz yeterlilik; piyasa (özel hastanelerde ücretsiz hizmet, maske satışı dahil) ve dış ticaret kontrolleri; sokağa çıkma, toplanma ve seyahat kısıtlamaları; kriz iletişimi ve toplumun bilgilendirilmesi; salgınla mücadele kapsamında genel kamu hizmetleri (eğitim, sağlık, ulaşım vd.) kalitesi; makro/mikro ekonomik koşulların salgınla mücadele kapasitesi üzerindeki etkisi; kamu hizmetleri sunumunda teknoloji kullanımı ve desteği; sağlık hizmetleri kapasitesi (sağlık birimleri ve personeli, çalışma koşulları ve özlük hakları, yatak sayısı, yoğun bakım, koruyucu tıbbi malzeme, test kiti ve merkezi, aşı); salgınla mücadelenin kamu bütçesine yükü; kamusal sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamı; uluslararası işbirliği, izleme ve standartlara uygunluk (DSÖ kararları ve raporlama, güvenli turizm, aşı ve ilaç geliştirme, diğer ülke deneyimlerinden öğrenme ve kıyaslama; ülkelerarası sağlık ekipmanı gönderilmesi); kamu-özel ortaklığı/işbirliği (tedarik, üretim, yardım kampanyaları, sivil toplum ve özel sektör kontrolleri); performans ölçüleri kullanımı (vaka sayısı, hasta sayısı, vefat sayısı, fiyasyon miktarı, çalışma ekipmanı, yatak sayısı, hasta bakma kapasitesi, sosyal güvenlik harcamaları, ekonomik destekler, koruyucu sağlık malzemesi dağıtımı, test tedariki ve miktarı, aşılama miktarı); kontrol, denetim ve yaptırımlar (para cezası, zorunlu karantina, sivil toplum ve özel sektör işbirliği).

Uzmanlık Sistemleri-Yurttaş İlişkisi	Yeni Rutinlere Uyum Yeteneği	(1) Kurallara uyma(ma) davranışının önlemlerin tipine, derecesine ve süresine etkisi (toplumsal kültür, davranış kalıpları, suiistimaller, ekonomik koşullar, ruhsal durum) (2) Teknolojiden istifade (3) Temel hak ve özgürlükler, gönüllü ve zorunlu önlemlerin sınıflandırılması ve sınırları (4) Aşılama (aşya erişim, aşı reddi veya duyarsızlığı) (5) “Yeni Normal” tanımlaması (6) Aktif yurttaş katılımı (sınırları ve sonuçları), (7) Bireysel risk yönetimi.
	Yeni Rutinler için Rıza Üretimi	(1) Milli ve Manevi Değerlere Gönderme: Kültürel rutinlerden (bayramlaşmalar, toplu namazlar, cenaze ve taziyeler, aile ve akraba ilişkileri) geçici olarak fedakarlık; Türkiye’de devlet ve millet geleneğinin bir parçası olarak yardımlaşma, dayanışma, yaşlı ve büyüklere saygı; belirsizliği kabullenme için dini kadercilik söylemi; sağlık personeline destek ve vefa olarak önlemlere uyma; önlemlere uyanları halk sağlığı kahramanı ilan etme; tarihsel olaylara gönderme (Tekâlif-i Milliye); yardım kampanyaları. (2) Farkındalık Arttırma: Olumsuz deneyimlere (hastalık korkusu, ölümler, kayıplar) gönderme; tahammül, dirayet, ödev olarak kurallara uyma söylemi; önceki rutinlere (salgın öncesi eğitim, iş ve sosyal hayat) gönderme yaparak önlemlere uymaya teşvik. (3) Yurttaşlık Bilinci Söylemi: Kurallara uymanın vatandaşlık görevi olduğu; kamusal kaynakların etkili ve verimli kullanımı için önlemlere uyum; diğer bireylere karşı sorumluluk; kontrol, denetim ve yaptırımlar.
	Toplumla Öngörülebilir İlişkiler Kurma	(1) Bilgi Paylaşımı: Merkezi kamuoyu iletişimi (danışma hatları dahil), medya kontrolleri ve işbirliği; bilgi kirliliği, yanlış ve yanıltıcı bilgi paylaşımı (sahte sosyal medya hesapları dahil); paylaşılan bilginin açıklığı ve anlaşılabilirliği; şeffaflık; farklı ve çelişkili bilgi paylaşımı; salgınla mücadele rehberleri (2) Eşitsizlikler: Dezavantajlı kesimler için kamu-özel işbirliği (Vefa Sosyal Destek Grupları); önlemlerin ruhsal duruma etkisi (ev içi şiddet dahil); kesimlere göre farklı önlemler (gençler, yaşlılar, hükümlüler, temel gıda sağlayıcıları, sağlık çalışanları); sağlık personelinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi; önlemlerin sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı kesimlere etkisi (düşük ücretliler, dışarıda çalışanlar, refakatçiler, temashılar) (3) Hukuki Uyuşmazlıklar: Covid-19 nedeniyle zarar gören ya da hayatını kaybeden çalışanlara iş kazası ve meslek hastalığı hakları verilmesi; Covid-19’un çalışma yaşamı için mücbir sebep olarak kabul edilmesi.

EK 1: 2021 Yılı Kategorik Kodlama Tablosu

Kategori	Alt Kategori	Kodlama
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizliğe Yaklaşım	COVID-19 Salgını Yorumlama Biçimi	“Rus ruleti” benzetmesi.
	Değişim ve Belirsizlik Tanımları	(1) Salgının kamu bütçesi, sektörler, geçinme ve barınma üzerindeki etkisi (2) Sağlık hizmetlerinde diğer muayene ve tedavilerin aksaması (3) İlaç ve aşı çalışmalarının bilgi ve tecrübeye göre ilerlemesi (koruyuculuk, karşılaştırmalı üstünlük ve zayıflıklar, yan etkiler) (4) Kentlerin coğrafi konumunun insan hareketliliği ve yoğunluğu ile bulaşmaya etkisi (5) Covid-19 varyantları (6) Covid-19 testlerinin varyantlara karşı güvenilirlik derecesi (7) Aşı karşıtlığı ve duyarsızlığı (8) Aşı, ilaç ve koruyucu malzemelerin uluslararası arzı, erişim ve tedarik sorunları (9) Aşı takviminin uygulanabilirliği ve kitle bağışıklığı.
	COVID-19 Salgınıyla Mücadeleyi Yorumlama Biçimi	“Milli Mücadele” söylemi.
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizlikle Başa Çıkma Kapasitesi	Yeni Rutinler Belirleme	(1) Kademeli normalleşme (dar kapsamlı ve az kısıtlayıcı önlemler, bireysel tedbirler ve aşılama odaklı, kitle bağışıklığı hedefli dönem) (2) Özel işletmelerin aşılama ve önlemlere uyum için kendi kontrollerini yapması (aşı olmayı işletmeye almama).
	Yeni Rutinlere Yönelik Hedef Belirleme	(1) Kitle bağışıklığı (2) Vaka sayısını kontrol altında tutma (3) Kademeli normalleşme (4) Aşılama oranının artırılması (% 70, mobil aşılama, randevu sistemi, aşı kampanyası) (5) Salgının toplum üzerindeki baskısını azaltma (6) Yerli aşı, ilaç ve test kiti geliştirme (ithal ikame üretim, en az maliyet, ücretsiz uygulama, tedarik güvenliği ve stok durumu, çeşitlendirme, sanayi üretim kapasitesi, ihracat).
	Yeni Rutinleri Uygulama Yeteneği	(1) Devlet Kavrayışı: Hiçbir vatandaşın kendini “sahipsiz” hissetmemesi için devletin tüm imkânlarının seferber edildiği; “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” söylemi; “Vatandaşın ayağına hizmet götürme” söylemi. (2) Yönetim Sistemi: Önlemlerin temel hak ve özgürlüklere etkisi (yaşam tarzına müdahale tartışmaları); muhalif siyasi parti ve sivil toplum eleştirilerine yaklaşım. (3) Kriz Yönetimi: Koşullara göre arttırımcı ve yerel (il, mahalle, sınıf, bina) karar alma; ithal ikamecilik (aşı, ilaç, test kiti, tanı ve tedavi donanımları, aşı muhafaza dolabı, kamu-özel ortaklığı, yerli üretim kapasitesi, ihracat ve hibe); yurtdışından aşı tedariki (ithalat, lisans, teknoloji transferi, koruyuculuk, taşıma ve muhafaza koşulları, varyantlara duyarlılık); çalışma yaşamı ve işyeri düzenlemeleri; nüfus hareketliliği ve yoğunluğu oluşan yerler (tatil beldeleri) ve sağlık birimlerinde altyapı sorunları; ülkeler arası seyahat koşulları, sınır kontrolleri ve anlaşmalar; suiistimaller ve organize suç örgütleri (sağlık çalışanlarının da dâhil olabildiği sahte aşı karnesi, negatif test sonucu, ilaç üretimi ve piyasada satışı, Covid-19 aşısı çalınması, temaslı olarak seyahat, başkasının HES kodunu kullanma); şehir içi ve şehirler arası ulaşımın koşullara bağlanması (HES kodu, aşılama, negatif test, seyahat izin belgesi, mücbir sebepler); ulusal aşı araştırma ve geliştirme yeterliliği (altyapı, laboratuvar, bilgi birikimi, araştırmacı, kümelenme, bürokratik süreçler, bilimsel yeterlilik, ar-ge ekibinin motivasyonu ve dayanıklılığı, zaman baskısı, sorumluluk ve vicdani baskı, çalışmalara karşı eleştiri ve bilgi kirliliği, kamu-özel ortaklığı, destek ve teşvikler, ülkeler arası işbirliği); aşılama (aşıya erişim, aşılama noktaları, öncelikli kesimler, aşılama takvimi, birinci basamak altyapısı, kamu personeli aşılama, muhtemel yan etkiler, aşı reddi veya duyarsızlığı, bilgi kirliliği ve güvensizlik, aşıların koruyucuğu); sağlık personeli (çalışma koşulları, riskleri ve motivasyonları); performans ölçüleri (iller arası karşılaştırma, ekonomik ve sosyal destekler); uluslararası işbirliği, izleme ve standartlar uygunluk (Covid-19 aşısı üreten ülke statüsü, Avrupa İlaç Ajansı onayı, seyahat anlaşmaları).

Uzmanlık Sistemleri- Yurttaş İlişkisi	Yeni Rutinlere Uyum Yeteneği	(1) Aşılana davet, ikna ve bilgilendirme (2) Aşılama ve aşı türü tercihinin yurttaşa bırakılması ve sonuçları (aşı karışıklığı, kitle bağışıklığı, eksik aşılama, randevuya gelmeme, aşı sertifikası uygulaması, kamusal alanlara erişim, seyahat, çalışma yaşamı ve iş güvencesi sorunları) (3) Mobil aşılama (4) Kademeli normalleşme (bireysel tedbirler ve aşılama) (5) Özel işletmelerin aşılama teşviki (fırınlarda ekmek satışı yapmama, kafe ve restoranlara almama). (6) Kamusal kontrol, denetim ve yaptırımlar (HES kodu, aşı sertifikası, seyahat izni kontrolü, para cezası) (7) Önlemlere uyma konusunda birbirini uyaran yurttaşlar arasında şiddet olayları (8) Yurttaşların alternatif rutinler üretmesi (yeme içme yerlerindeki oturma sınırlamaları nedeniyle park ve bahçeler ile cami avlularında yeme içme).
	Yeni Rutinler için Rıza Üretimi	(1) Kanıt Tabanlı Açıklama: Aşıların standart kalite, güvenilirlik ve etkinlikle geliştirildiği; kitle bağışıklığının ve normalleşmenin aşılamaya bağlı olduğu; aşılama kararının yorumlara göre değil kanıtlara dayalı olarak verilmesi gerektiği; aşılananların kendini daha güvende hissettiği; yoğun bakımda yatanların çoğunluğunun aşısız olduğu; aşı yerine Covid-19'un insan vücudunda uzun vadeli zararlara yol açtığı; ekonomik sonuçlara gönderme (tekrar tam kapanmanın Türkiye'yi ekonomik ve toplumsal yönden zor durumda bırakacağı) (2) Aşı Kampanyası: Tanınan kişilerin aşılama mesajları vermesi; önceki rutinlere gönderme yapma; gençlerin bilinçlendirilmesi. (3) Yaptırımlar: Aşı ile ilgili kasıtlı yanlış bilgilendirmelere karşı hukuki işlem (4) Milli ve Manevi Değerlere Gönderme: Yerli ve milli ilaç ve aşı geliştirildiği; yerli aşının ithal aşılarla şüphe duyanlarda aşıya güven oluşturacağı; kurallara uymanın ve aşı olmanın ülkenin geleceğine katkı olduğu; kurallara uyan ve aşı olanların yiğit olarak tanımlanması; zafer söylemi ("Zaferi, yolu kararlı yürüyenler kazanır"); önlemlerden olumsuz etkilenenlere karşı dini referanslı hesapverebilirlik (helallik isteme) ve değerlendirme ("Allah'ın yardımı ve milletimizin desteği"); aşı olmanın "dini bir görev" olduğu söylemi; aile bağları ("Aşılansanız sevdiğinizleri koruyun"; "Çocuklarımız için aşı olalım"). (5) Etik ve Ahlaki Söylem: Yurttaşların fedakârlık gösterdiği; aşı randevularına gidilmediğinde başkasının hakkına geçildiği, aşıların bozularak israf olduğu; aşı çalışmalarında gönüllü olarak "insanlığa bir fayda" sağlanabileceği; önlemlere uyularak "emeklerin boşa gitmemesi" gerektiği.
	Toplumla Öngörülebilir İlişkiler Kurma	(1) Bilgi Paylaşımı: Kamusal bilgilendirme kanallarının yurttaşlarca takip edilmesi gerektiği; salgınla mücadele rehberlerinin sürekli güncellenmesiyle ortaya çıkan kafa karışıklığı ve tereddütler (karantina süresi, takip ve değerlendirme, testler) (2) Eşitsizlikler: Randevu alamayanlar için mobil aşı ekipleri; yabancı turistlerin sokağa çıkma kısıtlamalarına tabi olmaması. (3) Hukuki Uyuşmazlıklar: Çalışanların aşılama veya test yaptırmama nedenleriyle yaptırıma uğramaları ve (tazminatsız) işten çıkarılmaları; taahhütlerin önlemler nedeniyle uygulanmasından doğan uyuşmazlıklar ve tüketicinin korunması (kaporanın iptal sonrası düğün salonu tarafından iade edilmemesi gibi); zorunlu karantina sürelerinin idari izin sayılması (Kamu Denetçiliği Kurumu tavsiye kararı); İdari izinli kişilerin maaş ve ücret kesintileri.

EK 1: 2022 Yılı Kategorik Kodlama Tablosu

Kategori	Alt Kategori	Kodlama
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizliğe Yaklaşım	COVID-19 Salgını Yorumlama Biçimi	(1) Düşman (2) Savaş (3) Endemi (4) Esaret (5) Çok boyutlu kriz (6) Toplumsal endişe (7) Halk sağlığı tehdidi
	Değişim ve Belirsizlik Tanımları	(1) Virüsün öngörülebilir davranışının olmaması. (2) Post Covid-19 sendromu (3) Covid-19 varyantlarının daha bulaştırıcı olması ancak hafif atlatılması. (4) Kademeli normalleşmede varyantlardan kaynaklanan vaka sayılarının gerçekçi tespit edilememesi.
	COVID-19 Salgınıyla Mücadeleyi Yorumlama Biçimi	Varoluş mücadelesi
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizlikle Başa Çıkma Kapasitesi	Yeni Rutinler Belirleme	Kısıtlamaların kaldırılması, yerel ve bireysel önlemler
	Yeni Rutinlere Yönelik Hedef Belirleme	(1) Vefa sosyal destek uygulamasının teknolojik altyapısının geliştirilmesi (çağrı merkezi). (2) Aşılamanın devam ettirilmesi (varyantlar için hatırlatma dozu). (3) Hastane yükünün takibi. (4) Kısıtlamalardan ekonomik ve toplumsal yönden olumsuz etkilenen yurttaşlara psikolojik rehabilitasyon (kuralların gevşetilmesi yoluyla). (5) Yabancı aşılarla kıyasla daha uzun süreli bağışıklık sağlayacak yerli aşı geliştirilmesi.
	Yeni Rutinleri Uygulama Yeteneği	(1) Devlet Kavrayışı: Salgında devletlerin yönetim becerilerinin sınındığı (2) Yönetim Sistemi: Yerli aşıyla ilgili sorulara TBMM'de cevap verilmediği; yerli aşının araştırma ve geliştirme süreci tamamlanmadan siyasi çıkarlarla erken uygulandığı; müzikli eğlence yerlerine ilişkin kısıtlamaların kaldırılmaması (yaşam tarzına müdahale meselesi ve sektörde çalışanların geçinme konusu). (3) Kriz Yönetimi: Yerli aşıya acil kullanım onayı (Türkiye Tıbbi Cihaz ve İlaç Kurumunun Sağlık Bakanlığının idari vesayeti altında olması nedeniyle özerk, bağımsız bir kontrol sürecinin olmadığı); Türk Tabipleri Birliği ile görüş ayrılıkları ve tartışmalar (aşı geliştirme sürecinin bilimselliği, önlemlerin kaldırılması, vaka ve vefat verileri); toplumsal hesapverebilirlik (bilimsel gerekliliklerle toplumsal beklentilerin dengelenmesi); yerel koşullara göre önlem (mülki idare, İl Hıfzısıhha Kurulları, üniversiteler) ve bireysel korunma aşaması; İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından Covid-19 hızlı test kiti geliştirilmesi; sosyal güvenlik ve sağlık güvencesi; sağlık çalışanlarının özlük hakları; test merkezleri kurulması ve mahallelerde test yapılması gerektiği; Covid-19 varyantlarına karşı hızlı test kitlerinin tedarik edilmesi ve uygulanması gerektiği; performans ölçüleri (yerli aşının nispi güvenilirliği, sağlık hizmetlerinde öz yeterlilik, hastane doluluk oranı, yerli aşının uluslararası bilimsel yeterliliği); uluslararası işbirliği, izleme ve standartlara uygunluk (ülkelerin kısıtlamaları kaldırma durumu, ülkeler arası tedarik rekabeti, yerli aşının uluslararası aşı standardı onayı ve DSÖ'ne raporlanması, acil kullanım onayı süreci, diğer ülkelere sağlanan yardım miktarı).
Uzmanlık Sistemleri- Yurttaş İlişkisi	Yeni Rutinlere Uyum Yeteneği	(1) Pandemiden endemiye geçiş (2) Salgının günlük hayatın ana ölçütü olmaktan çıktığı (3) Kademeli normalleşmenin salgının bittiği şeklinde algılandığı ve yurttaşların kurallara uyma ve aşılama davranışını olumsuz etkilediği (4) Önlemlere uyulmadığı gerekçesiyle yurttaşlara verilen para cezalarının iptali (5) Kısıtlamaların kaldırılması kararının psikolojik rehabilitasyonu da amaçladığı (6) Vefa sosyal destek grupları (7) 65 yaş üzerindeki ve/veya bağışıklığı düşük kişilere ücretsiz ilaç dağıtımı (8) Risk grubunda olanların kişisel tedbirlere devam etmesi gerektiği.
	Yeni Rutinler için Rıza Üretimi	(1) Salgınla mücadelede başarının sağlık sistemi yanında yurttaşların kurallara uyması yoluyla gerçekleştiği (2) Dini referanslı söylem ("Allah o zor günleri semtimeze uğratmasın") (3) Salgında hayatını kaybeden doktorların isimlerinin hastanelere verilmesi (4) Vaka sayılarının tedirginlik yaratacak sayıda ve ciddiyette olmadığı ve hastalığın hafif atlatıldığı.
	Toplumla Öngörülebilir İlişkiler Kurma	(1) Bilgi Paylaşımı: Aşı çalışmalarıyla ilgili şeffaflık olmadığı ve bunun aşı tereddüdüne neden olduğu; Sağlık Bakanlığının açıkladığı Covid-19 vefat sayılarının belediyelerin açıkladığından az olduğu (2) Eşitsizlikler: Ödenmiş para cezalarının iade edilmeyeceğine yönelik düzenleme (3) Hukuki Uyuşmazlıklar: Trafik polisi ekiplerinin alkol denetimlerinde Emniyet Genel Müdürlüğü Covid-19 önlemleri genelgesine (maske, eldiven ve siperlik takma) uymaması trafik cezasının mahkeme kararıyla iptali.

EK 1: 2023 Yılı Kategorik Kodlama Tablosu

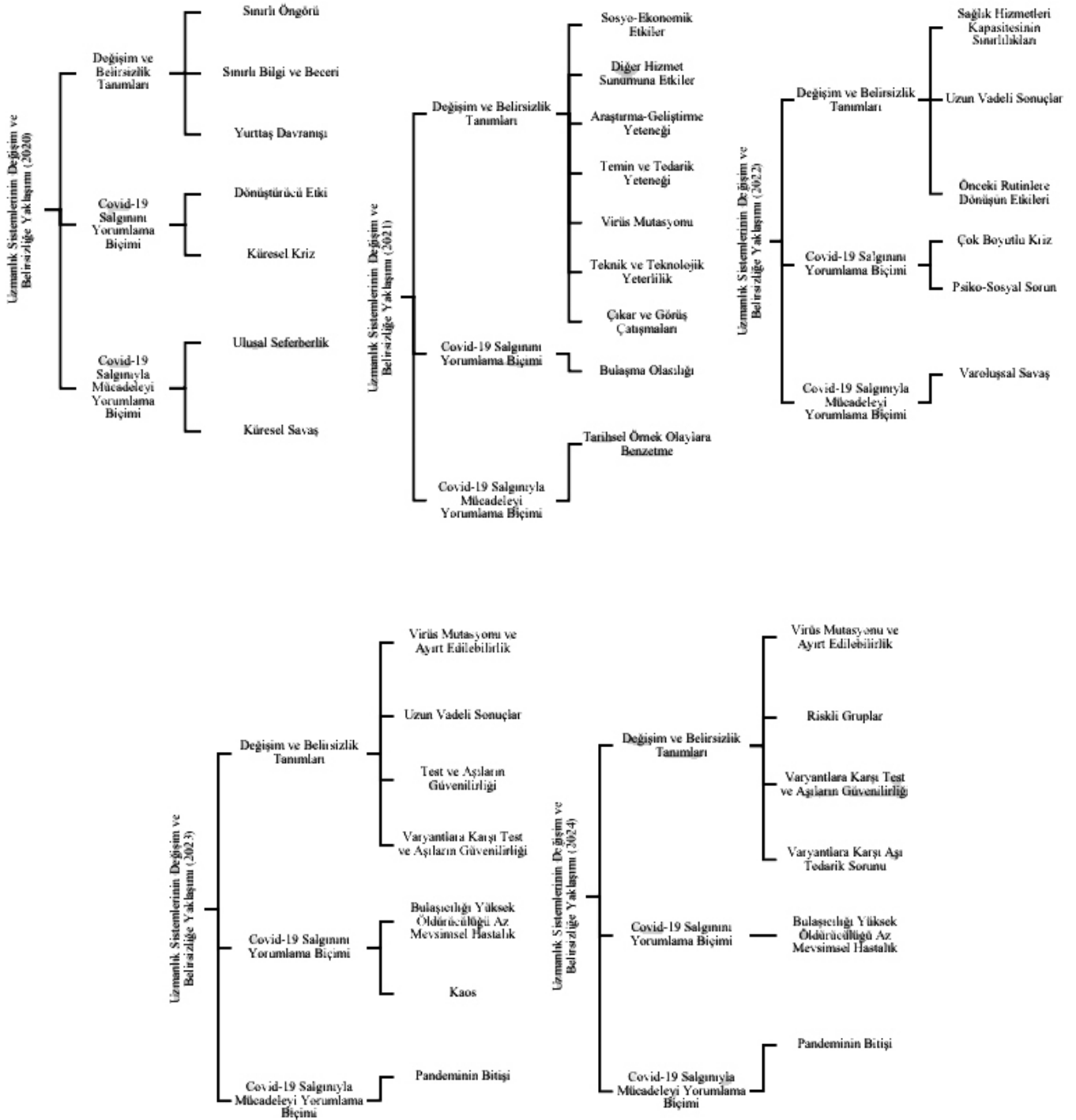
Kategori	Alt Kategori	Kodlama
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizliğe Yaklaşım	COVID-19 Salgınına Yorumlama Biçimi	(1) Covid-19 virüsünün mutasyon geçirdiği ve önceki gibi ağır hasta edici güçte olmadığı (2) Covid-19 salgınının “Kaos” olarak nitelenmesi. (3) Covid-19’un Türkiye için mevsimsel hale geldiği.
	Değişim ve Belirsizlik Tanımları	(1) Post-Covid (Long-Covid) sendromunun halen bir tedavisinin olmadığı (2) Covid-19 varyantları (ülkeler arası seyahatler, mevsimsel grip ile karıştırılabilme, testlerin güvenilirliği, aşılardan koruyuculuğu) (3) Normalleşmede test, aşılama ve önlemlere uymanın azaldığı.
	COVID-19 Salgınıyla Mücadeleyi Yorumlama Biçimi	Covid-19 pandemisinin bittiği ancak virüsün yok olmadığı
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizlikle Başa Çıkma Kapasitesi	Yeni Rutinler Belirleme	Salgın öncesi rutinlere dönüş
	Yeni Rutinlere Yönelik Hedef Belirleme	(1) Covid-19 virüsü ile beraber yaşama (mevsimsel hastalık) (2) Covid-19 varyantlarının takibi
	Yeni Rutinleri Uygulama Yeteneği	(1) Devlet Kavrayışı: - (2) Yönetim Sistemi: - (3) Kriz Yönetimi: Yerel yönetimlerin salgınla mücadelede daha aktif olması gerektiği (su kaynaklarının ve kanalizasyonların varyant virüslerin varlığı yönünden incelenmesi); Covid-19 varyantları (toplu aşılamanın gerekli olup olmadığı, uygun aşı ve test tedariki ve uygulanması, aşılama takviminin güncellenmesi); yerli aşı üretim ve satışı için kurulan firmanın sermaye yeterliliğinin olmadığı, aşı üretimini başka bir şirkete devrettiği ve kamu zararına yol açtığı (Sayıştay denetimi).
Uzmanlık Sistemleri-Yurttaş İlişkisi	Yeni Rutinlere Uyum Yeteneği	(1) Ödenmiş idari para cezalarının iadesi (her dört kişiden birinin cezaları ödemediği) (2) Aşı karşıtı komplo teorilerinin bireylerin aşılama davranışını olumsuz etkilediği.
	Yeni Rutinler için Rıza Üretimi	Salgının bittiği ve mevsimsel hastalığa dönüştüğü söylemi
	Toplumla Öngörülebilir İlişkiler Kurma	(1) Bilgi Paylaşımı: Covid-19 verilerinin açıklanmaması nedeniyle toplumda salgının bittiği şeklinde algılanması; Türkiye ile ilgili vaka sayılarının Sağlık Bakanlığında değil DSÖ’den elde edilebildiği. (2) Eşitsizlikler: Denetimli serbestliğe ayrılmalarına 5 yıl veya daha az süre kalanların denetimli serbestlik altına alınacağı (3) Hukuki Uyuşmazlıklar: Ödenmiş para cezalarının da iade edilmesi gerektiği yönündeki Anayasa Mahkemesi kararı; işverenlerin aşı ve test yaptırmayan çalışanlarını zorlaması veya tazminatsız işten çıkarmasının anayasaya aykırı olduğunun tespiti; salgınla mücadele genelgelerininin anayasaya uygunluğu sorunu.

EK 1: 2024 Yılı Kategorik Kodlama Tablosu

Kategori	Alt Kategori	Kodlama
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizliğe Yaklaşım	COVID-19 Salgınını Yorumlama Biçimi	(1) Covid-19'un bulaşıcı ancak öldürme riskinin azaldığı (2) Covid-19'un mutasyon geçirerek yaşadığı.
	Değişim ve Belirsizlik Tanımları	(1) Covid-19'un da olduğu çoklu viral hastalıklarda artış (2) Varyantlara karşı etkili aşuların Sağlık Bakanlığı tarafından tedarik edilmediği ve aktif tarama yapılmadığı (3) Varyantların yurtdışı temaslarla birlikte ülkede etkili olduğu ve özellikle kanser hastalarının riskli grup olduğu (5) Varyantların insan vücuduna etki etme şeklinin değiştiği.
	COVID-19 Salgınıyla Mücadeleyi Yorumlama Biçimi	Covid-19 pandemisinin bittiği ancak virüsün yok olmadığı
Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizlikle Başa Çıkma Kapasitesi	Yeni Rutinler Belirleme	Yaşlıları ve kronik hastalıkları olanlar için bireysel önlemler
	Yeni Rutinlere Yönelik Hedef Belirleme	Birinci basamak sağlık hizmetleri kapasitesinin güçlendirilmesi
	Yeni Rutinleri Uygulama Yeteneği	(1) Devlet Kavrayışı:- (2) Yönetim Sistemi: - (3) Kriz Yönetimi: Varyantların yaşlıları ve kronik hastaları etkilemesi ve yoğun bakım doluluğunun artması; Varyantlara karşı etkili aşuların tedariki; hastanelerde Covid-19 hastalarına uygulanacak tedavi yöntemi ve ilaç bulunmadığı eleştirisi; aktif tarama yapılmadığı için varyantlara bağlı vakaların tespit edilemediği; salgınlarla mücadelede birinci basamak sağlık hizmetleri kapasitesi; uluslararası işbirliği, izleme ve standartlar uygunluk (DSÖ'nün vaka bazlı raporlama standardı); Covid-19 aşularının yüksek fiyatlarla Çinden satın alındığı iddiaları.
Uzmanlık Sistemleri-Yurttaş İlişkisi	Yeni Rutinlere Uyum Yeteneği	(1) Uluslararası izleme (2) Eski rutinlere dönüş gerekçesi olarak ekonomik koşullar
	Yeni Rutinler için Rıza Üretimi	(1) Covid-19 varyantlarının ağır hasta edici olmadığı söylemi (2) Toplu aşulamaya gerek olmadığı
	Toplumla Öngörülebilir İlişkiler Kurma	Durumsal bilgi paylaşımı

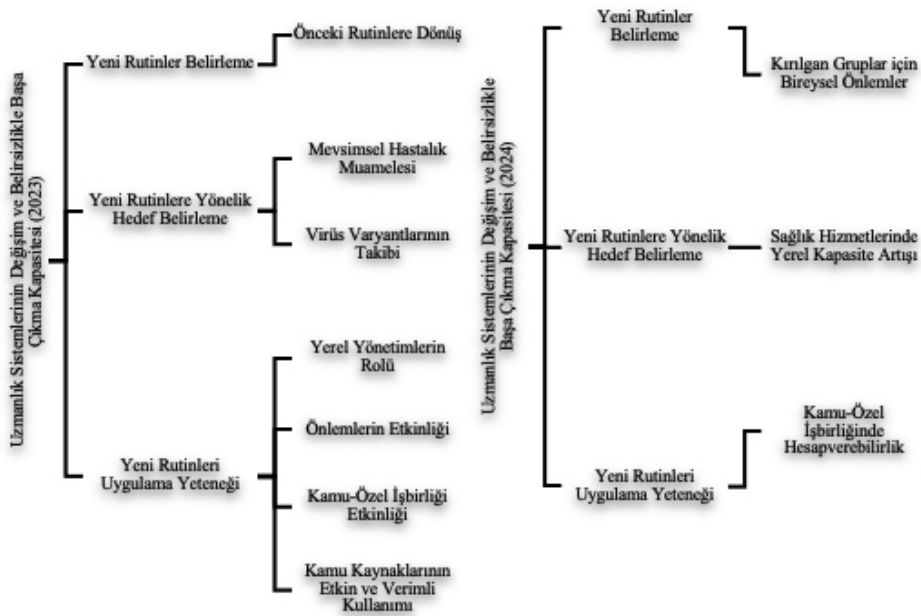
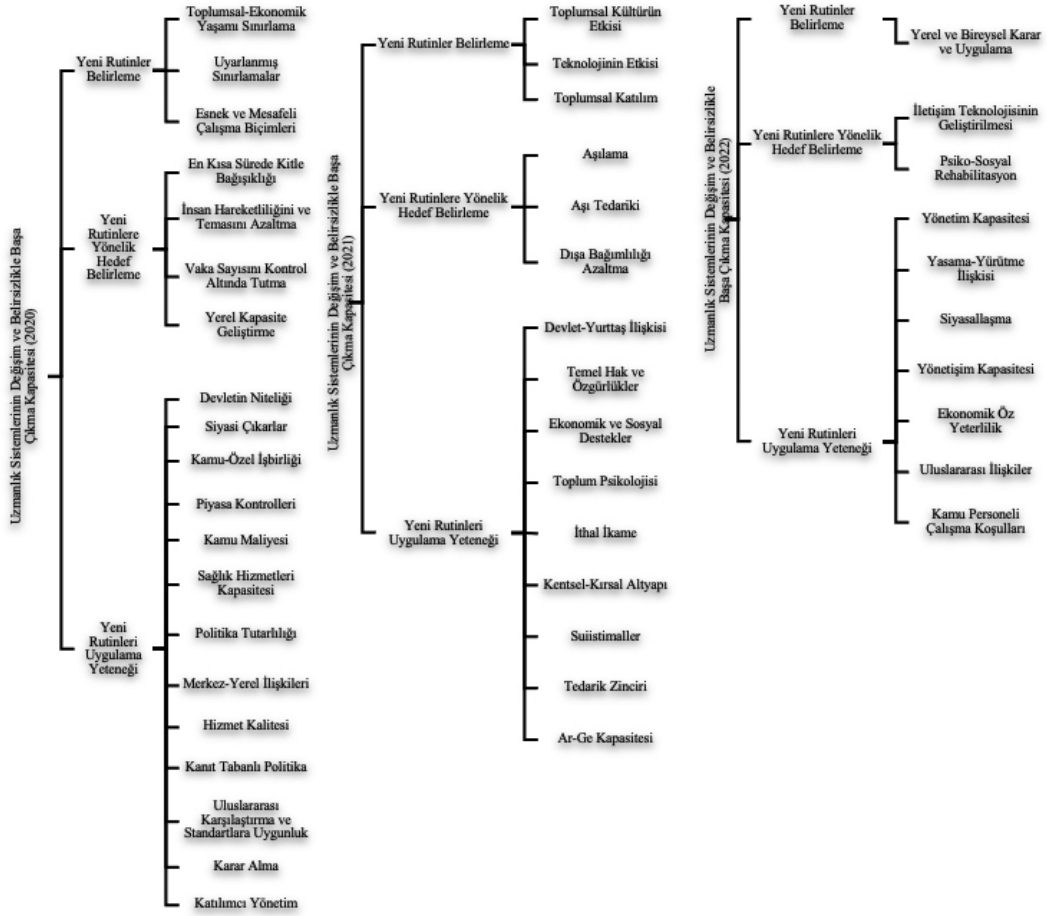
EK 2: Kavram Haritaları (2020-2024)

Kategori 1: Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizliğe Yaklaşımı

EK 2: Kavram Haritaları (2020-2024)

Kategori 2: Uzmanlık Sistemlerinin Değişim ve Belirsizlikle Başa Çıkma Kapasitesi

EK 2: Kavram Haritaları (2020-2024)

Kategori 3: Uzmanlık Sistemleri-Yurttaş İlişkisi

